

DOWN TO earth

milieu | mensen | meningen

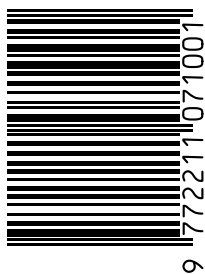

Uitgave vereniging Milieudefensie
Friends of the Earth Nederland
jaargang 2 | december 2011

06

Occupy De **bezettende klasse**

SCHAALVERGROTING

Hoeveel beesten wil
een boer?

ENERGIE

Opwekken doen ze zelf,
in Pingjum

HENK BLEKER

"Waarom toch zo
kritisch?"

Hard protest

Deze straatkunst in Platenlaase, Duitsland is een stille variant van de protesten tegen het nucleaire transport van La Hague in Frankrijk naar de tijdelijke opslag in het Duitse Gorleben. Van 23 tot 28 november waren er demonstraties, bezettingen van het spoor en confrontaties met de politie in Frankrijk en Duitsland, die het CASTOR-transport vertraagden. Dankzij duizenden mensen heeft een nucleair transport er nog nooit zo lang over gedaan om op z'n bestemming te komen sinds het begin van de jaarlijkse transporten in '95. Het was dan ook het eerste transport sinds de ramp in Fukushima.

Tekst: Annemarie Opmeer Beeld: Hannibal Hanschke/ANP

1. Vincent Bijlo, column. 2. Ronella Bleijenburg, samenstelling consumentenpagina, freelancer. 3. Michiel Bussink, receptcolumn. 4. Kris de Decker, column. 5. Renée Gubbels, illustraties columnisten. 6. Dirk Janssen, freelancer. 7. Freek Kallenberg, redactie. 8. Wendy Koops, samenstelling mediapagina. 9. Jacqueline Mineur, juridisch advies. 10. Nienke Oosterbaan, rubriek Fred&Wilma. 11. Annemarie Opmeer, hoofdredactie. 12. Harry Perree, freelancer. 13. Marjan Peters, art-direction en vormgeving. 14. Thomas van Slobbe, column. 15. Myrthe Verweij, samenstelling actueel internationaal, freelancer. 16. Dinand van der Wal, fotografie. 17. Tjitske Ypma, freelancer. 18. Karen Zandbergen, column.

Blik

Er staat een houten doosje op mijn bureau. Het blokkeerde mijn postvakje toen het binnenkwam. Erin zat een leeg, nieuw drank-blikje. Met een watervaste marker had iemand mijn voornaam erop geschreven. Mijn collega kreeg er ook een. Het bijgevoegde briefje nodigde ons uit voor een persreisje, zodat wij konden zien hoe blik ‘juist hoog scoort op de duurzaamheidsladder’. Na een bezoek aan de recyclefabriek in Alkmaar zouden we per helikopter (sic!) naar Oss worden gevlogen, voor een bezoek aan een blikfabriek. En aan het eind van de middag met de helikopter natuurlijk weer terug.

Terwijl ik dit schrijf ligt niet China, maar India dwars op de klimaattop in Durban – die klimaattop waarvan het bijna onmogelijk was om er ‘de Activist’ mee te vullen (p 23, 31, 37), omdat bijna niemand uit de milieubeweging ging. Een aantal geportretteerden constateert dat we niet moeten wachten op politieke wil. Eentje gaat er vooral heen om te netwerken. Strawberry Earth hield op 1 december een eigen Small Climate Summit, met een klimaatverdrag in twitterstijl, dat mensen moet verleiden tot duurzaam leven. Henk Bleker (p 14) is niet de enige die denkt dat de keten, de markt, de consument, de burger en allerlei andere partijen het wel kunnen oplossen. Marjan Minnesma, nummer één in de Trouw duurzame top 100: “Wachten op de politiek heeft geen zin.”

Als collega’s aan ons bureau staan met verhalen over Shell of Cuadrilla, kan ik het soms niet helpen met het doosje te spelen. Met steeds meer waardering luister ik naar hen, met hun impopulaire boodschap: bedrijven moet je niet hun gang laten gaan, overheden hebben verantwoordelijkheden. Wetten en regelgeving maken uit. Tegen een Brabant vol boortorens, bijvoorbeeld, of een Nigeriaans oerwoud vol olie. Ik word heus blij van duurzame Verkadechocola. Maar daar staat zo veel ellende tegenover. Met dat frisdrankblikje in mijn hand met ‘Annemarie’ erop, heb ik er een hard hoofd in.

Nee, ik zal ouderwets zijn, maar voor het algemeen belang hebben we de politiek. Die mag wel eens gaan doen waar ze voor aangesteld is. Buschauffeurs moeten dus staken tegen een overheid die geen verantwoordelijkheid neemt voor het OV (p 28), mensen in tentjes op pleinen hebben het volste recht de machti-ge 1 procent aan te spreken (p 18). Kerntransporten mogen tot in de eeuwigheid gehinderd worden (p 3 en 8). En... er horen duizenden demonstranten op straat in Zuid-Afrika die het woord ‘klimaatapartheid’ bezigen. Durban. Je zou er toch bijna naartoe vliegen. Met de helikopter. En weer terug natuurlijk.

Annemarie Opmeer, hoofdredacteur

“Ik durf het debat met alle critici aan”

Henk Bleker ligt van alle kanten onder vuur, vanwege zijn natuurbeleid, de megastallen en meer. Onder de indruk is hij niet. “Ik doe het zo goed mogelijk. En met verbluffend resultaat!”

14

Verzet in een tentje

Occupy, zo heet het wereldwijde verzet tegen de macht van de financiële instellingen en falende politici. Ze willen een andere maatschappij. Hoe die er uit ziet? Dat bepaal je zelf.

24

Energie moet je doen

In het Friese dorp Pingjum zorgen ze zelf voor energie. De opbrengst komt iedereen ten goede, dus is het enthousiasme groot.

23 De Activist

Drie keer naar Durban

De twaalf dagen durende klimaattop in Durban, Zuid-Afrika was de zeventiende in de reeks. Ook al was ‘ie onder activisten lang niet zo populair als de top in Kopenhagen, er werd hard gelobbyd voor een opvolger van het Kyoto-verdrag. Bovendien waren er allerlei activiteiten om de top heen. Je kunt er wel een maand zoet zijn. Deze keer in de Activist: drie keer naar Durban in december. Als jongerenvertegenwoordigers, om lokale activisten te ondersteunen en voor het netwerken.

Tekst Annemarie Opmeer Beeld Dinand van der Wal

32 De boer op

Nederland is tegen megastallen. En de boeren? Die willen vooral een belegde boterham verdienen. Ieder op zijn manier.

en verder

- 01 Inzoomen
- 06 Brieven
- 07 Onder Vuur, Commentaar
- 08 Uitgesproken, Zandbergen
- 10 Actueel Nederland
- 11 Bijlo
- 12 Actueel Internationaal
- 27 Lowtech
- 28 Bezuinigingen OV
- 38 Media
- 39 Slobbe
- 41 Boeken
- 42 Consument, Recept
- 43 Doe het zelf
- 44 De Jurist
- 45 Oproepen en agenda
- 46 Uitzoomen

Enthousiast of verontwaardigd? Onjuistheden tegengekomen of wil je ons gewoon iets vertellen? Schroom niet en schrijf ons. We houden ons het recht voor brieven te selecteren of in te korten. Reageren kan via e-mail: redactie@downtoearth-magazine.nl of per post: Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Taalvervuiling

Milieuvervuiling gaat mij zeer ter harte, maar taalvervuiling ook. Na lezing van het ergerlijke, karikaturale artikeltje ‘Onder Vuur’ heb ik serieus overwogen om het werk van Milieudefensie weliswaar te blijven steunen, maar mij te laten schrappen van de verzendlijst van het blad. Omdat echter op de rest van de inhoud qua taalgebruik niet zoveel valt aan te merken, wil ik het hierbij laten, maar dit moest ik wel even kwijt.

Henk Strijker

Windmolens (1)

Er zijn kennelijk redenen waarom de redactie columnisten op grote schaal wil inzetten. Ten eerste wordt zo energie op de redactie bespaard en ten tweede zou het zo gezelliger blijven. Er zijn recent diverse onderzoeken gepubliceerd waarin dit wordt aangetoond. Een soortgelijke redenering van ‘Lowtech’ Kris de Decker in het vorige nummer doet mij overwegen mijn lidmaatschap op te zeggen. Dat windturbines invloed hebben op andere windturbines is uiteraard zeer wel bekend in windland en de reden dat turbines relatief ver uit elkaar worden gezet. Dat dit klimaateffect versterkend zou werken is echter klinkklare onzin, laat staan dat er (verifieerbare) onderzoeken zouden zijn die dit aantonen! Redacties moeten hun columnisten daarom toetsen op hun klimaateffect.

Ernst van Zijlen

Windmolens (2)

De Lowtech-column ‘Windturbines verstoren klimaat’ loopt wel erg ver voor op de realiteit. Windenergie zou ‘slechts’ 18 tot 34 TeraWatt aan vermogen kunnen leveren. De huidige wereldwijd geïnstal-

leerde capaciteit bedraagt ongeveer 0,2 TW. Dus we kunnen nog even vooruit.

Geert Bosch

Windmolens (3)

Dat windmolens het klimaat verstoren is net zo’n broodje aap verhaal als dat led-lampen je gasrekening omhoog jagen. Als windmolens de wind zo erg tegenhouden, hadden ze denk ik al lang een rijtje voor de kust van Florida neergezet, om de tornado’s af te zwakken. De Zaanse Energie Koöperatie probeert al tig jaar Sunsmiles in te voeren om beperking van energiegebruik te belonen gekoppeld aan duurzame bronnen. Waarom wordt daar nooit aandacht aan geschonken? Ik heb schoon genoeg van Milieudefensie. Ze wil, net zoals Groen-Links, uitblinken in genuanceerdheid, terwijl de grote lijn totaal uit het oog wordt verloren en ze publiekelijk totaal de mist in gaat.

Dick Beets

Zeekrachtstroom

Zeekrachtstroom presenteert zich in haar paginagrote advertentie als “super-groene windenergie”. Dat is misleidend. Om de stroom naar het land te transporteren is er een meter dikke kabel nodig. Dat neemt een enorm beslag op eindige grondstoffen en werkt prijs-opdrijvend voor derde wereld landen. Bovendien kost het miljarden subsidie. Beter is het om die molens op het land te plaatsen en de participatie van burgers voorop te zetten. De infrastructuur is op land aanwezig en de stroom kan dan in de omgeving benut worden.

Hilbrand Schuurmans

Groene moslima

Ik – 70-jarige moeder en oma – kan mij volledig vinden in de woorden van moslima Assia Moutahhir in de Activist. Maar het halal slachten van dieren is mij, en vélen met mij, een gruwel. Anno 2011 willen we dieren tijdens hun leven zo weinig mogelijk leed toebrengen. Om dan aan het eind van hun bestaan, vanwege een overleefde religieuze leefregel, via ’t mes om te worden gebracht, lijkt mij Des Schepper niet welgevallig. Pas als moslims hier vanaf zien zijn ze echt groen.

Géraldine Stigters

Discussieer mee op het web! Op de website kun je elk nummer bij een aantal artikelen reageren. Zie: www.downtoearth-magazine.nl

Commentaar

Vertrouwen in eigen kracht

In de documentaire *Another life is possible* zoomt de Spaanse socioloog Manuel Castells in op Catelanen die een groot deel van hun leven in eigen hand hebben genomen. Op verschillende manieren: door in of buiten de stad groenten te verbouwen, voedselcoöperaties op te zetten, een alternatieve woningbouwvereniging te starten, een kinderdagverblijf, school of zelfs universiteit te beginnen en alternatieve ruil- en geldsystemen op te zetten.

Castells vertoonde de film voorafgaand aan zijn Globaliseringslezing in Amsterdam waarin hij zijn licht liet schijnen op de huidige economische en politieke crisis. Vanuit de zaal kwam na afloop enige kritiek omdat de suggestie werd gewekt dat dit soort initiatieven een antwoord zouden zijn op deze crisis. Dat kon hij toch niet menen, daarvoor waren ze toch veel te kleinschalig en lokaal, te weinig politiek? Castells zag dat anders. Hij wilde het politieke theater rond de eurocrisis, dat, daarvan was hij overtuigd, hoe dan ook in een tragedie zou eindigen, contrasteren met het dagelijks leven van mensen die weinig tot niks verwachten van deze dagelijkse politieke media-show en daarom al lang zijn begonnen met het opbouwen van een eigen leven, voorbij de crisis.

Een parallel met de klimaatcrisis dringt zich op. Na het eche van Kopenhagen geloven nog maar weinigen dat de ondoorzichtige politieke onderhandelingen tijdens klimaattoppen, zoals momenteel in Durban, tot resultaten zullen leiden. Sommige activisten nemen nog wel de moeite hier naar toe te gaan, maar steeds meer mensen denken dat die klimaatbestendige wereld eerder zonder dan mét de inzet van politici en regeringsleiders tot stand zal komen. Die zijn daarom zelf begonnen met het ontwikkelen van andere manieren van vervoer, landbouw, wonen of energie-opwekking. Zoals de bewoners van het Friese dorpje Pingjum elders in dit nummer, die hun eigen dorpswindmolens hebben aangeschaft en daar de vruchten van plukken.

Niet politiek? Dat valt te bezien. Het geeft mensen in ieder geval zelfvertrouwen en kracht, meent Castells. Het is dan ook niet verwonderlijk dat juist vanuit de door hem gefilmde alternatieve economische culturen dit voorjaar het initiatief kwam voor de bezetting van pleinen in talloze Spaanse steden. Deze protesten van de *Indignados*, verontwaardigden, waren op hun beurt weer een belangrijke inspiratiebron voor de wereldwijde Occupy protesten. Al deze betogers hebben het vertrouwen in de politieke en economische elite ingehuuld voor een geloof in zichzelf. En dat is een heel belangrijke voorwaarde voor maatschappelijke verandering.

Freek Kallenberg, redacteur Down to Earth

Onder Vuur

Elk nummer bellen we met organisaties of personen die doelwit zijn geworden van een actie. Deze keer: **Caroline van der Plas, burger.**

Milieudefensie moest zich onlangs verantwoorden voor de Reclame Code Commissie. Caroline van der Plas, coördinator en redacteur van het Vak-katern Intensieve Veehouderij van de LTO Noord, had een klacht ingediend naar aanleiding van de radiospotjes over megastallen van Milieudefensie.

Waarom deze klacht? “Ik wil eerst benadrukken dat ik niet vanuit mijn functie een klacht heb ingediend, maar als burger en consument.”

Wat stoorde u aan de radiospotjes? “In de radiospot zegt Martin Gaus namens Milieudefensie dat dieren in megastallen gruwelijk worden mishandeld. Dieren houden in grote stallen is echter gewoon toegestaan en bij mijn weten is in Nederland nooit aangetoond dat er in megastallen dierenmishandeling wordt bedreven. Gaus impliceert wel dat veehouders misdadige handelingen verrichten, waar boetes en celstraffen op staan. Daar heb ik bezwaar tegen aangetekend.”

Gaus zegt in de spot dat hij weet dat dieren in megastallen een verschrikkelijk leven hebben. Hij vindt dat dierenmishandeling in het groot. Dat is toch vrijheid van meningsuiting? “Uiteraard mag hij die mening hebben en uiten. Nogmaals, waar het mij om gaat is dat hij boeren beschuldigt van strafbare feiten. Daar maak ik bezwaar tegen. Mensen die het spotje op de radio horen, denken: hé Martin Gaus zegt dat dieren in megastallen worden mishandeld. Stel dat een boer bij hen in de buurt z’n stallen uit wil breiden. Dan kunnen ze al gauw denken: die man mishandelt z’n beesten.”

Milieudefensie zegt niet dat veehouders strafbare feiten plegen. Het gaat er om dat binnen de wet onnodig leed wordt toegebracht aan dieren in de veesector. Ze verwijst hiervoor naar wetenschappelijke onderzoeken. Daarop is de radiospot en de campagne gericht. “Dat is iets anders. Je kunt er over discussiëren of er in de veesector sprake is van onnodig dierenleed, die discussie moeten we blijven voeren. Maar zeggen dat dieren worden mishandeld, is iets anders. Daarover wil ik graag een uitspraak van de commissie.”

U heeft als journalist contact opgenomen met Milieudefensie en dient vervolgens als burger een klacht in. Is dat geen belangenverstrengeling? “Om te voorkomen dat die suggestie gewekt wordt, wacht ik eerst de uitspraak van de commissie af. Daarna zal ik of een andere redacteur het weer oppikken.”

Meer info: www.milieudefensie.nl/vee-industrie/megastallen/rcc

Telst: Freek Kallenberg

“Dreigen met beperken van de ANBI-status is megafoonpolitiek”

Dat zegt Rogier Hörchner, advocaat van Greenpeace. Tekst Annemarie Opmeer

Een activist van Greenpeace werd begin oktober opgepakt toen hij een doos met een ballon wilde begraven tussen de treinrails bij Borssele. Die zou omhoog komen voor een trein met een kerntransport. “Atoomrel Greenpeace” kopte *De Telegraaf*, en de krant concludeerde: “Nederland is een ramp bespaard gebleven.” Marieke van der Werf van het CDA stelde onmiddellijk Kamervragen. De PVV noemde Greenpeace een “criminele organisatie”. En VVD-er Matthijs Huizing vond het “onbestaanbaar dat organisaties die willens en wetens de wet overtreden, belastingvoordeel krijgen.” Schenkingen aan organisaties met een status als ANBI, Algemeen Nut Beogende Instelling, zijn namelijk aftrekbaar voor de inkomstenbelasting. Wat Huizing betreft raken wetsovertredende organisaties hun ANBI-status voor vijf jaar kwijt. Hoewel het onderzoeksjournalistieke radio-programma Argos van de VPRO al ontzenuwde dat er sprake zou zijn geweest van een dreigende ‘ramp’, spreken enkele Kamerleden toch over het aanpassen van de ANBI-status. Wat is er nu precies gebeurd? En wat zou het voorstel van Huizing kunnen betekenen? We vroegen het Rogier Hörchner, sinds 2004 advocaat van Greenpeace.

Wat is er gebeurd met de activist die aangehouden is?
Hij is vijf nachten vastgehouden. Dat is uitzonderlijk. Meestal staat een activist binnen zes uur weer op straat. In dit geval werd er echter in de beginfase uitgegaan van het ‘opzettelijk veroorzaken van gevaar voor het spoorwegverkeer’. Zo’n aanklacht betekent dat de activist zou hebben gewild dat de trein een ongeluk kreeg. Een aanslag dus. Maar als er één organisatie is die niet wil dat zo’n trein ontspoord, dan is het Greenpeace. Er is nooit enig gevaar geweest. Ik denk dat het gewoon een geldboete wordt.

Kamerlid Huizing riep meteen na de Greenpeace-actie dat hij wilde dat de wet wordt aangepast zodat wetsovertredende organisaties geen belastingvoordelen meer krijgen.
Dat was een vreemde uitspraak, want dit staat al in de wet. In 2009 is er een wijziging aangenomen op de ANBI-regeling: een organisatie kan zijn ANBI-status verliezen als de instelling zelf, een bestuurder of leidinggevende, of een gezichtsbepalend persoon korter dan vier jaar geleden onherroepelijk is veroordeeld door de strafrechter voor het aanzetten tot haat, aanzetten tot geweld of gebruik van geweld. Dat een veroordeling van de strafrechter nodig is, is logisch. De

belastinginspecteur beslist niet of een organisatie de wet overtreedt.

Je bedoelt dat de huidige regeling goed werkt?
Natuurlijk zijn organisaties die aanzetten tot haat of geweld geen ‘goed doel’. Maar om na een lichtere overtreding, zoals overtreding van een Algemene Plaatselijke Verordening (APV) of een eenvoudige ervvredebreuk, al ANBI-statussen te willen afpakken, is buiten iedere proportie. Dergelijke feiten vinden bij protesten nu eenmaal plaats. En vergelijk het eens met de regels die gelden voor Kamerleden zelf. Het recht om in de Kamer verkozen te worden, kan pas afgenomen worden als je onherroepelijk door de strafrechter veroordeeld bent tot een gevangenisstraf van minimaal een jaar, voor verkiesingsfraude en misdrijven tegen de staat, de koningin of de democratie. Eigenlijk begrijp ik niet waarom er strengere regels voor een ANBI gelden.

Waar komt zo’n wetsvoorstel dan vandaan?
Regelmatig na een Greenpeace-actie hoor je dat ‘dit soort organisaties’ geen subsidie meer mag ontvangen. Inmiddels is de Kamer er achter dat Greenpeace geen subsidie ontvangt, dus proberen ze het met de ANBI. Het blijkt dat een behoorlijk aantal Kamerleden een hekel heeft aan acties. ‘De wet is de wet’, zeggen ze. Maar bij het recht op demonstreren hoort een genuanceerdere houding. Hoe denk je dat een boerenorganisatie opkomt voor haar belangen? Je kunt dan wel zeggen

‘je moet je aan de wet houden’, maar een boer die demonstreert, gaat met z’n tractor natuurlijk óp de weg staan, niet ernáást.

Is Greenpeace, zoals de PVV beweert, een ‘criminele organisatie’?
Feit is dat Greenpeace juridisch gezien geen criminele organisatie genoemd kan worden. Dat zal ook nooit gebeuren. Maar ik kan ook al helemaal niks met het woord ‘crimineel’ zelf. Er wordt zo snel geroepen dat iets ‘crimineel’ is, van verkeersovertredingen tot moord. Maar wat is dat dan? Is een vakbond die demonstreert voor betere salarissen crimineel? Bij zo’n protest zal vast wel een aantal regels worden overtreden. ‘Straatterroristen’, ‘milieucriminelen’, het zijn loze termen. Het is erg jammer dat mensen met een belangrijke publieke taak, zoals politici, niet voelen wat het in een democratische rechtsstaat waard is om te *kunnen* demonstreren.

Wat kan het betekenen als de ANBI-regeling wordt aangepast?
Een wijziging kan natuurlijk financiële gevolgen hebben voor de milieubeweging. Ik ga er echter vanuit dat er geen wijziging komt. Toen ik Huizing hoorde, begreep ik al dat dit slechts megafoonpolitiek is. Nu blijkt dat ook het geval te zijn: staatssecretaris van Financiën Frans Weekers (zijn partijgenoot) heeft gezegd dat het ontnemen van de ANBI-status voor relatief lichte vergrijpen niet de bedoeling kan zijn. Dit zou allerlei organisaties raken waar zo’n wet niet voor bedoeld is. En ook is het strafblad van individuen geen zinvol criterium. Zou de Katholieke Kerk zich zorgen moeten maken over haar ANBI-status, vanwege in het verleden ontspoorde leden? In dat geval heeft ook de PVV een probleem. Huizings aangekondigde wetsvoorstel blijkt inmiddels ook geen wetsvoorstel maar een motie, waarin het ANBI-criterium niet ter discussie wordt gesteld. □

Discussieer mee op www.downtoearth-magazine.nl

Zandbergen

Help Nederland, rijd 130

Even dachten we dat het slecht ging. Dat er nooit meer goed nieuws zou komen. De pensioenen worden bevroren of afgestempeld. De klimaatop belooft weinig goeds op te leveren. Onmachtige politici zitten opgezaald met de schulden die we allemaal zijn aangegaan en die we allemaal hebben toegestaan.

Dan hebben we ook nog eens een kabinet dat alleen maar ellende verkondigt. Een kabinet dat de natuur tot vijand van de vooruitgang verklaart. Dat ambtenarensalarissen probeert te bevriezen door gewoon geen nieuwe cao af te sluiten. Dat jongeren die bij bijstandhouders wonen hun loon laat inleveren. Een kabinet ook dat het persoonsgebonden budget alleen nog voor een heel selecte groep mensen beschikbaar stelt.

Kommer en kwel, barre ellende. Maar het gaat niet alleen maar slecht. Er is één vrouw (ja, het kabinet bestaat niet louter uit mannen), die maar goed nieuws blijft verkondigen. Één vrouw die dapper ten strijde trekt in deze pessimistische tijden. Een vrouw ook die gewoon lekker geld blijft uitgeven om te zorgen dat wat wij allemaal willen, bewaarheid wordt: doorkarren op die wegen! Minister Melanie Schultz van Haegen van Infrastructuur (en Milieu). Dus niets lang onderzoeken, overtuigen, testen. Gewoon een half jaartje op een enkele plek 130 laten rijden en dan concluderen dat dat in bijna heel Nederland wel kan. Rita Verdonk zou er trots op zijn. Daadkracht. Recht door zee. In laten gaan en dan ondertussen aan de slag met vele tientallen miljoenen euro’s voor geluidschermen en veiligheidsmaatregelen.

Die zielige bezwaren van de milieubeweging? Wegen verbreden zou ook niet helpen, werd een jaar geleden gezegd. Dan komen auto’s in een fuik bij de afritten van snelwegen. Nou, we hebben er weinig van gezien. Het aantal auto’s op de weg is toegenomen en de files afgenomen. Goed, bij harder rijden zijn er een paar echte bezwaren. Het is onveiliger voor automobilisten, vrachtwagenchauffeurs en wegwerkers, het is duurder en slechter voor het milieu en de gezondheid van omwonenden. Maar hé. Daar gaan we allemaal mee aan de slag! Belangrijker dan dat alles: 130 rijden sluit beter aan bij de beleving van de weggebruiker. De minister zei het zelf!

Voor wie ook nog voorbij het belang van de automobilist wil kijken een simpele rekensom. Harder rijden kost exponentieel meer brandstof. Meer brandstof betekent meer accijns. Meer accijns betekent een lagere staatsschuld. Dus voor iedereen die bezwaar heeft tegen dit grandioze plan van minister Schultz: schaam je! We moeten Nederland uit de crisis rijden. Houd Nederland kredietwaardig, rijd (minimaal) 130.

Karen Zandbergen is politiek journalist bij Trouw. Ze schrijft elk nummer over milieu in politiek Den Haag.

Illustratie: Renée Gubbels

Nederland viezer dan de rest van EU

Loopt Nederland voorop als het gaat om luchtkwaliteit, bodemkwaliteit en zo meer, zoals het Kabinet suggereert? Stichting Natuur en Milieu toont met hun onderzoek *Ranking the Stars* dat Nederland zich wél harder moet inspannen dan de andere Europese landen, omdat het enorm achterblijft. “Op de Europese ladder presteert Nederland ronduit slecht op de belangrijkste milieu-indicatoren, zoals bodem, lucht en water. Dat is slecht voor onze gezondheid en economie”, zegt Tjerk Wagenaar, directeur Natuur & Milieu. Voor de bescherming van het klimaat haalt Nederland plek 20 van de 27, voor natuurbescherming de 22e plek en voor het opwekken van hernieuwbare energie de 24e plaats. Erger nog is de luchtkwaliteit, daar komen we niet hoger dan plaats 25.

Toch aanleg Centrale As

Hij mag er komen, de Centrale As, een vierbaans-weg door het Friese platteland. De Raad van State bepaalde dat de aanleg toch mag plaatsvinden. Milieudefensie diende in 2010 nog een eigen ‘zienswijze’ in om de bestuurders van gedachten te doen veranderen en ook natuurorganisatie It Fryske Gea heeft zich tegen de weg verzet. De weg zou onder andere een belangrijk weidevogelgebied aantasten. Bijna vier hectare natuurgebied gaat verloren en nog eens zes hectare zal last ondervinden. De Raad van State oordeelde echter dat voldoende bewezen is dat de weg nodig is om de bereikbaarheid, verkeersveiligheid, leefbaarheid en sociaaleconomi-sche structuur in het noordoosten te verbeteren. (Bron: ANP, Milieudefensie)

Maar het ergst zijn zowel bodem- als luchtkwaliteit, waar Nederland voor beide helemaal onderaan staat, plaats 27. De ranglijst is gebaseerd op feitelijk gemeten vervuiling en samengesteld uit gepubliceerd materiaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Het Europese Milieuagentschap van de Europese Commissie in Kopenhagen (EEA) en Yale University. Vind het rapport op: www.natuurenmilieu.nl

Hongerstaking voor betere wereld

Veertig dagen vasten, dat is wat Guus Geurts vanaf 1 november doet. Hij wil hiermee aandacht voor voedselsoevereiniteit en klimaatrechtvaardig-heid. Op 24 november vastten al mensen een volledige dag mee en op 14 december kan dat opnieuw. www.guusgeurts.nl

Nieuw protest in Schinveld

GroenFront! staat paraat om de boomhutten te bouwen, want opnieuw wordt er gesproken over bomen kappen in Schinveld. Voor de aanvliegroete van de AWACS vliegtuigen is een aantal bomen te hoog geworden, zegt minister Hillen van Defensie. Zij moeten gekortwiekt

worden. De overlast zou anders kunnen toenemen doordat er extra vliegbewegingen nodig zijn. De gemeente Onderbanken heeft echter geen zin om hier aan gehoor te geven. Ondertussen heeft een inwoner van Schinveld, Nico Trommelen, een kort geding aange-

spannen rond de jarenlange geluidsoverlast boven zijn huis. Dit diende 21 november. In de uitspraak op 5 december verklaarde de rechter de eis voor een invliegverbod niet ontvankelijk.

+++ Raad van State verwerpt bezwaren tegen bouw drie kolencentrales +++ Atsma pleit voor vergassen ganzen die gevaar vormen voor Schiphol +++ Bleker: Staatsbosbeheer mag niet meepraten over Oostvaarderswold +++ Voedingscentrum: niks mis met bespoten groente en fruit +++ Duurzame palmolie weinig in trek bij Nederlandse bedrijven +++ Meer verantwoorde vis op de vis-wijzer +++ Extra brandstofverbruik door 130km/h levert staatskas miljoenen extra +++

Onder het motto ‘Bleker was here’ roept Streep Door Natuur op om overal in het land de ‘natuur’ uit straatnaambordjes en plaatsnamen te strepen. Zo verdween al de ‘eland’ uit Zeeland, de ‘hoen’ uit Hoenderloo, en zowel de ‘den’ als de ‘haag’ uit Den Haag. Meedoen? www.streepdoornatuur.nl

Zes Miss Piggies namen voorafgaande aan het Kamerdebat over de toekomst van de veehouderij een modderbad op Het Plein in Den Haag. Milieudefensie wil dat megastallen worden verboden. Staatssecretaris Bleker is dat echter niet van plan.

Eind aan kiloknaller?

De LTO wil dat de kiloknaller uit de schappen van de supermarkten verdwijnt. De Nederland-se Land- en Tuinbouworganisatie wil dat alle ketenpartijen gaan samenwerken voor een duurzame veehouderij. Dit stelt ze in reactie op

de brief van Henk Bleker aan de Kamer, waarin de bewindsman stelt dat verduurzaming via de markt moet verlopen. Duurzaamheid en, in het verlengde daarvan, schaalgrootte van bedrijven vindt de LTO vooral een zaak van de keten-

partijen. Maar: geleidelijke groei en bedrijfs-ontwikkeling van familiebedrijven mogen door het huidige debat over schaalgrootte niet in de knel komen, waarschuwt de LTO-voorzitter. (Bron: ANP)

Opnieuw klimaatmails gehackt

In de aanloop naar de klimaattop in Durban zijn opnieuw e-mails van klimaatonderzoekers gehackt en openbaar gemaakt. Meer dan vijfduizend e-mails zijn op het internet verschenen. Dit gebeurde al eerder op grote schaal vlak voor de klimaatop in Kopenhagen, 2009. Deze keer is er een document aan toegevoegd door de hacker, getiteld “achtergrond en context”. In dit document wordt de nadruk gelegd op pogingen om klimaatsceptici ervan te weerhouden om resultaten op te vragen, en op discussies tussen de weten-schappers. De University of East Anglia, die in beide gevallen

slachtoffer was, heeft deze keer geen bewijs van een inbraak kunnen vinden. Omdat de nieuwe lading geen e-mails van na 2009 bevat, vermoed men dat dit achtergehouden materiaal is, dat nu naar buiten wordt gebracht om de klimaatonder-handelingen te verstoren. Opnieuw zijn e-mails uit context gehaald. Onderzoek van de gelekte e-mails in 2009 pleitte de onderzoekers vrij. Michael Mann, directeur van het Earth System Science Centre aan de Penn State University, die in de mails genoemd wordt, ziet ook deze keer niets dat beschuldigend kan zijn. (Bron: IPS)

...G. van der Wielen, voorzitter van de Club van 110

“Met Gerard?”
“Dag meneer Van der Wielen, Vincent Bijlo hier, bel ik gelegen?”
“U altijd, meneer Bijlo, ik zet u even op de carkit, zo, waarmee kan ik u van dienst zijn?”
“U hebt deze club opgericht omdat u tegen 130 kilometer per uur op de snelwegen bent?”
“Mordicus tegen, ja, wij willen dat er overal 110 wordt gereden. Overal, één snelheid, dan weet de weggebruiker waar hij zich aan moet houden.”
“110? Ook binnen de bebouwde kom?”
“Ja, en op woonerven en op rondwegen en in parkeergarages, een vlakspeed om zo te zeggen, overal hetzelfde, dat geeft een stukje rijbeleving, nou meneer Bijlo, daar kan minister Schultz van Haegen nog een puntje aan zuigen.”
“Maar dat is toch ontzettend gevaarlijk, in woonwijken, meneer Van der Wielen, op woonerven, wat een krankzinnig plan!”
“Nou nou, rustig meneer Bijlo, die buitenspelende kleuters springen

heus wel opzij hoor, dat brengt ze een stukje gewenning bij, ze leren respect op te brengen voor het gemotoriseerde verkeer. Het geheim van de vlakspeed is dat het voor iedereen duidelijk is, we weten waar we aan toe zijn en daar snakt de automobilist naar. Niet al die ingewikkelde regels, dat je bij wegwerkzaamheden maar 70 mag, en dan op de ring weer 80, nee, 110 is de norm, 110, wie niet weg is is gezien. Het is beter voor het milieu, verspreidt de uitstoot, we salderen dus op die manier ook nog eens, we brengen wat meer uitstoot in de woonwijken, om het groen daar wat extra CO₂ te geven, want het groen langs de snelwegen zal het door de verminderde uitstoot daar veel zwaarder krijgen. Kortom: 110 spaart benzien. Wij willen alleen wel dat er weer gelode benzine wordt ingevoerd, dat reed toch veel lekkerder, dat stukje loodbeleving missen wij nu node. En de prijs van een liter moet gewoon weer één gulden worden. Zo, en nu moet ik weer verder, ik moet nog 130 kilometer, dat haal ik nooit in een uur, ik ben al te laat, daag meneer Bijlo, daaaaag!”
Vincent Bijlo

Foto: Shadia Fayne Wood/Flickr

VERENIGDE STATEN

Uitstel besluit megapijpleiding voor teerzand

“Stop Keystone XL.” Met deze leuze voerden Amerikaanse milieuactivisten de afgelopen twee jaar actie tegen een geplande oliepijpleiding van drie-duizend kilometer. Keystone XL moet de ruwe olie uit Canadese teerzanden transporteren naar de raffinaderijen bij de Golf van Mexico. Daarbij zou de pijpleiding volgens de huidige voorstellen door het kwetsbare natte gebied van Sand Hills in Nebraska lopen. Een lekkage zou er desastreuze gevolgen hebben. Sinds augustus hielden actievoerders zich bij het Witte

Huis op, resulterend in meer dan duizend arrestaties. Begin november omsingelden de activisten het Witte Huis. Een paar dagen later kondigde de regering aan dat ze alternatieve tracés gaat onderzoeken. Een besluit wordt daarmee uitgesteld tot na de presidentsverkiezingen. De vraag is wie het meeste garen spint bij dit uitstel. Volgens een commentator legt Obama hiermee het lot van de pijpleiding “in handen van zijn Republikeinse opvolger.” (Bron: New York Times)

COLOMBIA

Mijnbouwvergunningen mogelijk ingetrokken

“Geweldig”, vindt directeur Von Hildebrand van de Gaia Amazonas Foundation: de Colombiaanse overheid heeft besloten dat mijnbouw niet zomaar meer mag in beschermde natuurgebieden en ‘veiligheidszones’ bij de grenzen van Colombia. De regering onderzoekt of het mogelijk is om eerder verleende mijnbouwvergunningen voor die gebieden weer in te trekken. Von Hildebrand, antropoloog, plaatst er wel een kanttekening bij: “De mensen die nu in die gebieden naar mineralen zoeken, zullen daarmee elders verder gaan. Er moet daarom strenge wetgeving en handhaving komen om ook in andere gebieden

het regenwoud te beschermen.” In het Amazonegebied van Colombia zijn voor bijna 140 duizend hectare land mijnbouwvergunningen afgegeven. Er liggen aanvragen voor een veelvoud: 5,5 miljoen hectare. In het land worden vooral steenkool, goud, ijzererts, nikkel en koper gewonnen, en in mindere mate ook zilver en smaragd. De mijnbouw brengt niet alleen grootschalige boskap met zich mee. De waterstromen, die in veel gevallen de Amazone rivier voeden, raken vaak vervuild. Het voornemen van de Colombiaanse regering is van toepassing op een gebied van drie keer de oppervlakte van Nederland. (Bron: IPS)

Foto: Jialiang Gao

NIGER STROOMDAL

Stuwmeren, vloek of zegen?

In de Niger rivier zijn drie grote dammen voorzien, waaronder de Fomi-dam in Guinea. Volgens de één uitstekend voor de toegang tot elektriciteit en vergroting van het landbouwareaal, volgens de ander een probleem voor gebieden benedenstrooms. Wetlands International schreef vorig jaar al dat de waterspiegel op sommige plekken bijna een halve meter zal dalen als de Fomi-dam gebouwd wordt. “De gevolgen voor mensen die afhankelijk zijn van visvangst, rijstteelt en veeteelt

VERENIGD KONINKRIJK

Aardbeving waarschijnlijk toch door schalieboringen

Twee lichte aardbevingen die dit voorjaar plaatsvonden vlakbij Blackpool, waar het bedrijf Cuadrilla proefboringen doet naar schaliegas zijn waarschijnlijk toch door die boringen (fracking) veroorzaakt. Dat blijkt uit een rapport van Cuadrilla, dat ook in Nederland op zoek wil naar schaliegas. De bevingen hadden een kracht van 2.3 en 1.5 op de schaal van Richter, en veroorzaakten voor zover bekend geen schade. Dat de aard-

bevingen plaatsvonden, komt volgens de onderzoekers mede door een extreem uitzonderlijke combinatie van geologische factoren op de proeflocatie. Cuadrilla verwacht dat ze op andere plekken probleemloos aan de slag kan. Tegenstanders eisen dat de Britse overheid zelf een uitgebreider onderzoek doet. “We moeten stoppen met alle fracking activiteiten totdat de gevolgen voor de gezondheid en

voor het milieu helemaal duidelijk zijn”, vindt Tony Bosworth van Friends of the Earth. In Nederland laat minister Verhagen de veiligheid van schaliegaswinning onderzoeken. Verschillende organisaties en Kamerleden willen dat het onderzoek ook gaat over het nut en de noodzaak van de winning. “Dat is geen zaak voor een onderzoeksbureau. Ik wil alleen weten of het veilig kan”, reageerde Verhagen. (Bron: The Guardian/BN De Stem)

VIETNAM

Japan geeft nucleair advies

Na de kernramp in Fukushima bekoelde de atoomrelatie van veel landen met Japan. In Vietnam wordt de draad nu weer opgepakt. Het land, dat nog geen kerncentrales heeft, laat zich door Japan adviseren over de locatie van de geplande kerncentrale Ninh Thuan II. Japan heeft een organisatie opgezet om de export van nucleaire technologie naar opkomende economieën te stimuleren – naar verluidt als reactie op het succes van Zuid-Korea om kerntechniek naar de Verenigde Arabische Emiraten te exporteren. Kazachstan, waar ook uranium voor Borssele vandaan komt, heeft alvast aangegeven de Vietnamezen graag van kernbrandstof te voorzien.(Bron: The Straits Times, World Nuclear News, Trend.az)

Foto: Kawamoto Takuo

BIRMA

Stuwdam opgeschort, China gepikeerd

Birma’s president Thein Sein kondigde dit najaar aan dat de bouw van de controversiële Myitsone dam in elk geval tijdens zijn termijn niet doorgaat. Voor de dam zouden naar schatting 15 duizend mensen uit zestig dorpen moeten verhuizen. China heeft Thein

Sein opgeroepen om over zijn besluit ‘in gesprek te gaan’. “Omdat onze regering door het volk gekozen is, moeten we de wens van het volk respecteren”, schreef Thein Sein aan het parlement. De stuwdam zou samen met de China Power Investment Corporation (CPI) gebouwd worden. Werknemers en bouwmaterialen zijn nog steeds op de locatie. Tegenstanders waarschuwen daarom voor te vroeg gejuich. Ook gaan er geruchten dat er in plaats van een grote dam, twee kleinere gebouwd zullen worden. “Alleen als CPI daadwerkelijk is vertrokken weten we dat de bouw is afgelast”, meent Ah Nan, woordvoerder van een milieuorganisatie. (Bron: IRIN e.a.)

+++ **Kenia:** Werknemers financiële dienstverlener Wells Fargo werken verplicht zes uur in de permacultuur bedrijfstuin +++ **Duitsland:** E.on daagt staat vanwege omzetsderving door Atom Ausstieg +++ **VN** maakt plan om kwikvergiftiging tegen te gaan +++ **Europa:** BASF vraagt toelating genpieper ‘Fortuna’ aan, verwacht marktintroductie in 2015 +++ **VS:** Schaliegasbedrijven moeten gebruikte chemicaliën vertellen,

volgens voorstel van Binnenlandse Zaken. +++ **Wales:** Prins Charles moet milieu-effecten openbaar maken van kwekerij uitheemse oesters in zijn hertogdom Cornwall +++ **Indonesië:** inheemse bevolking van land gezet voor oliepalimplantage in Oost Kalimantan +++ **China:** gloeilamp in de ban voor binnenlands gebruik +++ (Bronnen: Daily Nation, IPS, Planet Ark, Al Jazeera, The Guardian, Mongabay) +++

Terwijl op straat steeds meer namen van dieren en planten worden doorgestreept, onder het motto ‘Streep door de natuur’, verdedigt de staatssecretaris voor Landbouw, Economische Zaken en Innovatie in zijn Haagse werkkamer zijn beleid. “Waarom toch zo kritisch?” Tekst **Myrthe Verwey** en **Tjitske Ypma** Beeld **Dinand van der Wal**

“Ik boek verbluffend resultaat”

Henk Bleker haalt zich de woede van hoogleraren en natuur- en milieu-organisaties op de hals. In de rechtszaal en op straat wordt tegen zijn beleid geprotesteerd, en geen wonder. Bleker schrapt drie Natura2000 gebieden uit het Europese natuur-netwerk. Zestig andere gebieden verliezen hun huidige bescherming, 150 extra diersoorten worden vogelvrij en op onder andere de ree en het edelhert mag als het aan ‘Cowboy Henk’ ligt straks weer gejaagd worden. Provincies worden verantwoordelijk voor de Ecologische Hoofd Structuur (EHS), die een stuk kleiner wordt en met minder middelen moet worden beheerd. Op natuur wordt 60 procent bezuinigd. Met dit in ons achterhoofd stappen we de werkkamer van staatssecretaris Henk Bleker (CDA) binnen. En is de meest voor de hand liggende vraag: wat verstaat hij eigenlijk onder natuur?

“Heel veel Nederlanders genieten van de natuur en dragen eraan bij. Er zijn ook allerlei natuurwaarden in agrarisch productielandschap aanwezig, of op een stuk bedrijventerrein dat met rust gelaten wordt. Je beleeft natuur vaak onbewust. Door erin te recreëren of omdat je er in je tuin mee bezig bent.”

Begrenzen

Beleving staat voor hem dus voorop, maar, vragen we hem, hebben flora en fauna niet ook hun eigen waarden, die bescherming verdienen? “Jawel”, verzekert hij ons. “We

moeten zorgen dat bepaalde gebieden bewaard blijven voor generaties na ons. We beschermen heel veel natuur tegen harde claims van verkeer, economie, en recreatievormen die we niet acceptabel vinden.” Dat klinkt mooi, maar wie moet dat in de praktijk begrenzen? “Het liefst de gemeenten. De vertegenwoordiging van de lokale bevolking. Als die opkomen voor lokale natuur, zoals heide, is dat het allerbeste. Voor overstijgende belangen hebben we de provincie.”

Van de zestig natuurgebieden die hun huidige bescherming verliezen, behouden 56 gebieden planologische bescherming in het kader van de EHS. Provincies bepalen daarmee grotendeels welke bescherming die gebieden krijgen: alleen de bestemming

natuur is vastgelegd. In het algemeen geldt: provincies schetsen de gebieden die natuurwaarden of landschappelijke waarden hebben en stellen regels voor het gebruik. Dat wordt vertaald naar bestemmingsplannen van de gemeenten. “Maar daar waar gebieden provincieoverstijgend zijn, zoals de Waddenzee, de Kustzone, de Delta, daar is het Rijk aan zet”, zegt Bleker. “Maar de natuur wordt echt niet beter beschermd als er een plakkertje op komt met ‘Nationaal Natuur Monument’.”

Maar wanneer een particuliere partij zoals het Wereldnatuurfonds met haar portemonnee zwaait en de EHS tussen Oostvaarders-

plassen en Veluwe wil aanleggen, trapt Bleker alsnog op de rem. “Het gaat om goede landbouwgrond die we in de toekomst nog nodig hebben, en geld dat de provincie Flevoland van het Rijk wil hebben maar voor andere doelen is gereserveerd.”

Biodiversiteit

Enkele grote gebieden lijken dus veilig onder Bleker, maar toch maken veel mensen zich grote zorgen. De staatssecretaris staat echter voor zijn wet: “Ik durf het debat met alle critici aan, want ik weet zó veel van de praktische uitvoering van natuurbeleid. Ik ga de EHS de komende tien jaar eens afron-

den, eindelijk. De natuur heeft geen ene bal aan gronden die wel gekocht zijn, maar niet als natuur zijn ingericht en nog aan de boer verpacht worden.”

Het Planbureau voor de leefomgeving (PBL) constateerde echter onlangs dat ook bij de meest optimistische interpretatie van zijn plannen, de kans reëel is dat we er qua natuur op achteruit gaan. Dat de biodiversiteit in het geding is.

Maar dat ziet de staatssecretaris echt anders. “Nee, met de maatregelen die we tot 2021 treffen staat de natuur er béter voor dan in 2010 het geval was.” Want er komt tot 2021 ongeveer veertig keer de Maasvlakte aan nieuwe natuur bij, op reeds aangekochte grond die jarenlang nog aan boeren verpacht is in plaats van er natuur van te maken. “En dat terwijl de euro en pensioenen onder druk staan”, zegt Bleker trots.

“Het PBL zegt ook, dat als de middelen beperkt zijn je je moet concentreren. Dus dat doen we: op Natura2000 gebieden die bij Europa als belangrijk natuurgebied zijn aangemeld, en op inrichten. Bij bestaande gebieden moet je de bestuurlijke moed hebben om te onteigenen als het nodig is, om een gebied compleet te maken.”

En toch onderschrijft het PBL deze aanpak niet, dat is dan wel bijzonder. “Geen enkele politieke partij heeft extra geld ingeboekt voor natuur,” schuift Bleker het punt terzijde. “Dus ik zie heel veel krokodillentranen, heel veel!” Kortom, hij doet het eigenlijk prima? “Ik doe het zo goed mogelijk. En met verbluffend resultaat!”

Duidelijk: ongenaakbaar staat de bewindsmann voor zijn beleid. Maar maak het niet persoonlijk, dan wordt het hem te gortig. Bert Wagendorp schreef in zijn column in *De Volkskrant*: ‘Cowboy Henk is geen natuurbarbaar, de natuur interesseert hem gewoon geen reet.’ “Die mensen kennen me niet”, reageert de staatssecretaris gestoken op het citaat. “Hoe kun je nu van iemand zeggen, ‘het interesseert hem niet’, als je niet eens →

“Natuur wordt echt niet beter beschermd als er een plakkertje op komt met ‘Nationaal Natuur Monument’”

Geboren: 26 juli 1953 te Onstwedde in Groningen
Opleiding: Politicologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.
Gepromoveerd in rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit Groningen in 1984.
Werk: was voordat hij staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie werd onder meer beleidsmedewerker bij Binnenlandse Zaken, onderzoeksmedewerker bij juridische faculteit van RUG, zelfstandig organisatie-adviseur, Statenlid en Gedeputeerde in Groningen, interim-partijvoorzitter van het CDA en directeur RTV Noord

Hobby's: fokken van Welsh pony's en voetbal-supporter van FC Groningen
Woont: in Vlagtwedde. Is gescheiden, heeft 2 zoons en 1 dochter

→ weet wat diegene drijft en wat hij dertig jaar lang heeft gedaan! Die columnist zal wel drie bloempotten in de vensterbank hebben staan, en daar houdt het mee op. Hij kan me wat. Laat hem maar komen!”

Megastallen

Afgelopen maand presenteerde de staatssecretaris ook zijn visie op de megastallen. Uit een maatschappelijke discussie die aan zijn notitie vooraf ging, bleken Nederlanders massaal tegen de stallen te zijn op grond van zorgen over dierenwelzijn, volksgezondheid en milieu. Bleker wil echter geen verbod op megastallen. Zijn oplossing verrast niet: hij laat ook dit aan provincies en gemeenten over. En aan de markt, waarin hij een ongekend vertrouwen heeft. “We hebben al scherpe EU-regelgeving op het gebied van dierenwelzijn en milieu. Burgers en politiek willen hogere normen. En ik vind dat de consumenten dat maar moeten waarmaken, samen met supermarkten en de vleesindustrie. Consumenten moeten ervoor gaan betalen.” Maar zelfs de Nederlandse Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) vindt dat de overheid de door de markt gestelde kaders moet borgen en moet zorgen dat de keten in beweging blijft. De sector wil overheidsbemoeienis. Bleker heeft 1 december tijdens het debat toegezegd hier positief tegenover te staan. Hij wil een ketenmanager aanstellen. Maar hij gaf meteen ook de reserves aan tegenover bedrijven die voor de export produceren. Die zou hij niet aan banden kunnen leggen, evenmin kan hij vlees uit het buitenland tegenhouden in verband met WTO-afspraken.

Het RIVM, de GGD en de Gezondheidsraad waarschuwen dat megastallen risico’s voor de volksgezondheid opleveren. Bleker slaat die echter in de wind. “Met schaalvergroting kun je eerder technische maatregelen nemen om risico’s te verkleinen en bijvoorbeeld energiezuinige stallen te bouwen”, zegt hij. Dat alle dieren buiten moeten kunnen lopen vindt hij “ondenkbaar”. Wel denkt hij dat er een grens is aan de groei. Waar die ligt, wil hij echter niet in Den Haag bepalen. “Het aantal dieren in Nederland neemt niet toe. Alleen het aantal dieren per bedrijf neemt toe. In hoeverre, dat bepalen provincies en gemeenten. Ik vind Nederland niet zo geschikt voor gigabedrijven zoals in Rusland. Er komt daarom wel een mogelijkheid voor het Rijk om op te treden tegen excessieve ontwikkelingen. Wanneer stallen met 1 miljoen kippen zoals in Horst aan de Maas een trend worden, ga ik er iets tegen doen.” Loopt het dan niet vanzelf uit de hand, als de omvang van bedrijven alsmaar groter wordt? Nee, vindt de staatssecretaris, en hij heeft ook wel een eigen idee welke grootte acceptabel is. “Het is nu eenmaal zo dat je vroeger een gezinsinkomen had met 15 koeien, tegenwoordig leven twee gezinnen van 300 koeien. Ik vind het een sociaal uitgangspunt dat bedrijven zo groot mogen zijn dat er twee gezinnen van kunnen leven.” Tegelijkertijd worden in Latijns Amerika om diezelfde veestapel te voeden, hele dorpen

van hun land gezet voor de aanleg van soja-plantages voor veevoer. Hoe sociaal is dat? “Landgrabbing! Ja, schandalig. Maar daar kunnen wij niets aan doen.”

Zeereservaten

Een half jaar geleden stelde Bleker dat in 10 tot 15 procent van de Noordzee de natuur helemaal haar gang moet kunnen gaan, zonder visserij. Volgens biologen moet je 25 procent van de Noordzee helemaal met rust laten, om voor een goed ecologisch evenwicht – en daarmee gezonde visbestanden – te zorgen. Heeft Bleker werk gemaakt van zijn 10 tot 15 procent? “Ik heb hier een schitterend mooi overzicht”, zegt Bleker blij. Voorafgaand aan het interview heeft een ambtenaar een tabel voorbereid met de voortgang van de Natura2000 gebieden op zee, waaruit zou blijken dat 19 procent van de Noordzee natuurgebied wordt. Zes procent van de Noordzee zal dan worden gesloten voor visserij. In de tabel staan onder meer de Voordelta, de Klaverbank en de Doggersbank vermeld. Maar het enige genoemde gebied dat niet alleen is ‘aangemeld’ als natuurgebied, maar ook een beheerplan heeft, is de Voordelta en die beslaat slechts 1,6 procent van de Noordzee. En laat de natuurbescherming juist daar nou net compensatie zijn voor de Tweede Maasvlakte. In alle andere gebieden wordt vrolijk doorgevist, ook met boomkorren die de bodem slopen. Daarom zijn Greenpeace en Stichting de Noordzee naar de Raad van State gestapt met een handhavingsverzoek. De milieuorganisaties vinden daarnaast dat zeereservaten helemaal voor visserij gesloten moeten worden. “Het is maar de vraag of dat altijd nuttig is”,

zeg Bleker daarover. “Maar dat je beperkt, reguleert en alleen bepaalde vangstmethoden toestaat, dat vind ik heel reëel. Ik heb destijds gezegd dat in die natuurgebieden visserij moet worden uitgesloten of onder heel strikte condities is toegestaan. Daar sta ik nog steeds achter. Maar waarom zo kritisch, moet je nou kijken (wijst naar tabel), dit ziet er toch hoopvol uit?”

Overcapaciteit

Bleker benadrukt dat hij ook hier enorm zijn best doet. “Bij het Europees Visserijbeleid heb ik me sterk gemaakt. Wij kunnen wel natuurgebieden aanwijzen en onze vis-

sers weren, maar Duitse vissers en Franse vissers kunnen daar gewoon hun gang gaan.” Desgevraagd bevestigt Bleker dat de Europese Commissie zijn voorganger Verburg per brief heeft geïnformeerd, dat Nederland wel degelijk natuurbeschermingsmaatregelen kan nemen tegen buitenlandse vissers. Europa heeft óók geconcludeerd dat de Europese visvloot twee tot drie keer zoveel vis kan vangen dan de visbestanden kunnen hebben. Tijd om wat aan die overcapaciteit te doen? “Dat moet de markt maar doen. De overheid is er niet om de precieze sanering van een vloot te reguleren.”

Dat dan volgens milieuorganisaties juist de grootste fabrieksschepen overblijven, vindt de staatssecretaris geen probleem: “Ook de grote schepen moeten straks voldoen aan alle nieuwe eisen over aanlandingsplicht en bijvangstreductie.” En ook Europese schepen die bij Afrika gaan vissen, vissen binnen de visserijakkoorden, stelt hij. “Ook zo’n lokale overheid wil dat, want die vangt er veel geld voor. En dat geld wordt voor een deel weer besteed aan de lokale ontwikkeling.” Mits er goed bestuur is. “Ja, dat hebben we niet in de hand! We hebben maar nauwelijks in de hand of we een goede regering in Nederland hebben, laat staan dat we kunnen bepalen of er een goed regime in Afrikaanse landen is.”

Olievervuiling

Kan Bleker als staatssecretaris van Economische Zaken dan misschien wel het Nederlands-Britse bedrijf Shell vragen de gelekte olie in Nigeria op te ruimen? Hij zegt het voorstel van het milieubureau van de VN (UNEP) om hiervoor een fonds op te zetten te steunen. “Ik heb begrepen dat het dochterbedrijf van Shell dat in Nigeria opereert, bereid is om een storting te doen, maar dat er op dit moment nog een aantal dingen onduidelijk en onveilig zijn waardoor het gebied nog niet kan worden aangepakt.” Maar is Shell in zijn ogen verantwoordelijk? “Het is een verantwoordelijkheid van het dochterbedrijf van Shell, dat weer participeert in het Nigeriaanse staatsbedrijf, en de Nigeriaanse overheid gezamenlijk.” Bleker hoopt dat ook hier de keten zijn verantwoordelijkheid neemt: “Collega Rosenthal en ik hebben ook in de Kamer gezegd dat we Shell met regelmaat aanspreken op de verantwoordelijkheid om stappen te zetten. Dat is misschien een druppel op de rots. Maar dat is wat je kunt. Wij kunnen het niet oplossen vanuit Nederland.” Samengevat: provincies, gemeenten en de markt kunnen goed zonder overheidsbemoeienis, en bezuinigen, dat moet iedereen. Nee, alle kritiek ten spijt, hij doet enorm zijn best. “Met verbluffend resultaat”, vindt hij zelf. □

“Landgrabbing! Ja, schandalig. Maar daar kunnen wij niets aan doen”

Politiek Ongehoorzaam

In talloze landen bezetten activisten pleinen en straten uit protest tegen de macht van de financiële instellingen en falende politici. De bezettingen moeten uitgroeien tot een brede beweging. “Occupy is een model voor een nieuwe maatschappij, het is zelf de eis.” Tekst Freek Kallenberg Beeld Bram Budel/HH,

Joost J. Bakker en David Shankbone

“**M**ic check, mic check”, roept een jonge man luidkeels. “Mic check, mic check”, schalt het daarna uit alle hoeken en gaten over het Beursplein in Amsterdam waar Occupy sinds 10 oktober haar tenten heeft opgeslagen. Talloze mensen komen uit hun tenten tevoorschijn en herhalen luidkeels de woorden van de eerste spreker. De ‘mic’ die hier wordt bedoeld, is een ‘human mic’, een menselijke microfoon. Elke uitgesproken zin wordt door de omstanders luidkeels herhaald, opdat iedereen op het plein kan meeluisteren. Deze menselijke microfoon werd bedacht door de activisten van Occupy Wallstreet. Die houden sinds 17 september het Zuccotti Park vlakbij de vermaarde Amerikaanse aan-

delenbeurs bezet, uit protest tegen de macht van de banken en de in hun ogen falende politieke elite. De New Yorkse politie toleerde de bezetters, maar het gebruik van een geluidsinstallatie werd hen verboden. Door deze menselijke versterking is het voor de bezetters toch mogelijk om zich in een grote menigte verstaanbaar te maken en met elkaar te overleggen.

Handgebaren

Hoewel er op het Beursplein een geluidsinstallatie aanwezig is, heeft Occupy Amsterdam deze methode van communiceren overgenomen. De jongeman roept met de human mic op voor de General Assembly, de algemene vergadering, die dagelijks om half 7 ’s avonds plaatsvindt. Aan het begin van de vergadering worden door de dagelijks wisse-

lende moderators de spelregels uitgelegd. Om te voorkomen dat mensen door elkaar heen praten, zijn er handgebaren waarmee je kunt aangeven dat je het ergens mee eens bent, iets wil zeggen, of de spreker te lang van stof vindt. Ook voor een technisch punt, haantjesgedrag, seksisme of racisme zijn aparte handgebaren.

Tijdens de algemene vergadering komen uiteenlopende agendapunten aan bod. Van de verdeling van dagelijkse taken, tot het organiseren van nieuwe acties en de oprichting van werkgroepen die ideeën moeten formuleren voor nieuwe vormen van economie en politiek. De human mic en het streven naar consensus maakt de vergaderingen tijdrovend, maar zorgt er wel voor dat elke spreker wordt gehoord en relevant lijkt; zijn of haar woorden worden immers onvoorwaar-

delijk door alle anderen herhaald. Omdat het schier onmogelijk is om op deze wijze een gecompliceerd verhaal af te steken, presenteert iedereen zijn ideeën doorgaans in begrijpelijke en korte zinnen. En doordat opposanten gedwongen zijn elkaars woorden te herhalen, lijkt er eerder begrip voor elkaars standpunten.

Directe democratie

Zo zijn de algemene vergaderingen van Occupy een oefening in egalitarisme en directe democratie, een directe uiting van de ideeën van deze beweging die vindt dat iedereen moet kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven en het politieke debat. Het huidige politieke debat wordt volgens de Occupiers gevoerd door een politieke elite die aan de leiband loopt van de ban-

ken en grote financiële instellingen. Deze maken in de huidige wereld de dienst uit en hun astronomische winsten gaan naar een gering aantal mensen, de 1 procent superrijken. De rest van de wereldbewoners, de 99 procent, wordt afgescheept met een fooi. Na de bankencrisis in 2008 leek het er even op dat de rijkdom van deze 1 procent als sneeuw voor de zon zou verdwijnen. Maar al snel schoten overheden hen te hulp. Om een ernstige financiële crisis te vermijden, werden miljarden dollars en euro’s – alleen in Nederland al zo’n 150 miljard – in de banken gepompt. Dat werkte. De banken herstelden en maakten al snel weer winst, de bonussen vloeiden weer rijkelijk, en alles leek weer koek en ei. Niet dus. Veel particulieren bleven achter met enorme schulden, het consumenten- →

Kaart: Simon Rogers, guardian.co.uk

Wereldwijd werden er begin november maar liefst 2600 Occupy tentenkampen geteld, waaronder een op het Beursplein in Amsterdam (rechts).

→ vertrouwen slonk, de werkloosheid steeg. Steeds meer westerse overheden kampen door afnemende belastingopbrengsten en stijgende uitgaven, maar vooral door de reddingsacties van de banken, met enorme tekorten. De bezuinigingen die regeringen nu, al dan niet vrijwillig, doorvoeren, treft uiteraard niet de 1 procent rijken, wel de 99 procent. In ons land zijn de gevolgen van de economische crisis en bezuinigingen op publieke voorzieningen nu nog niet echt merkbaar, maar voor Amerikanen en burgers van de zuidelijke Europese lidstaten zijn deze maar al te reëel.

Arabische lente

In de dagelijkse Occupy college-reeks in de grote tent op het Beursplein vertellen activisten uit Portugal, Griekenland, Spanje, Chili, Egypte, de VS en andere landen wat dit voor henzelf en het dagelijkse leven van mensen in hun land betekent. Toenemende werkloosheid, drastische verlaging van de lonen en uitkeringen en enorme verschrapping van publieke voorzieningen als onderwijs en gezondheidszorg. In talloze landen leiden de bezuinigingen en de uitverkoop van publieke diensten tot

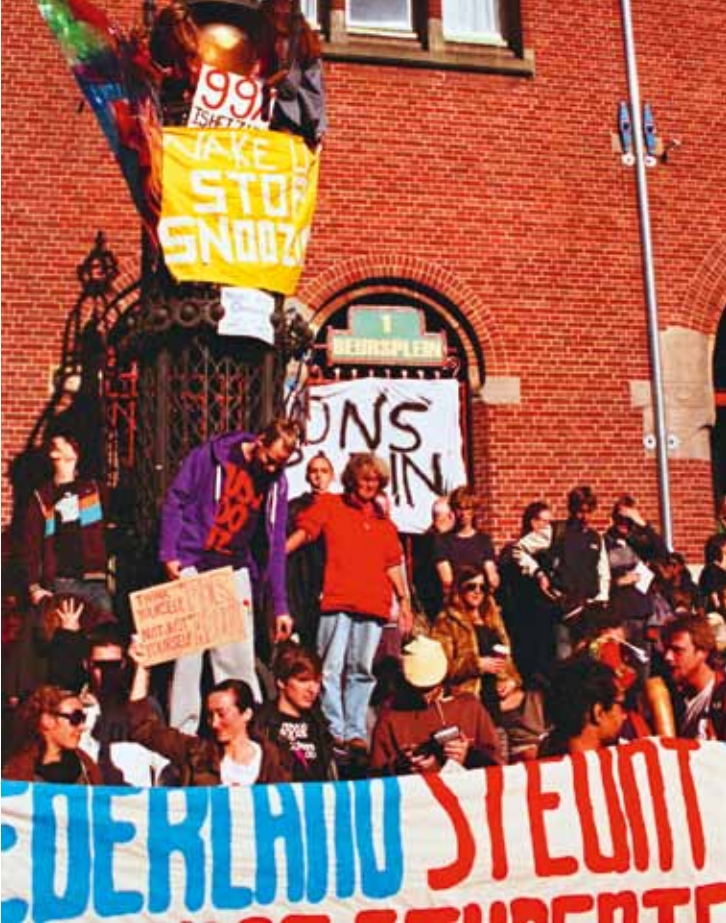
“Het kapitalistische systeem is niet langer houdbaar, sociaal, ecologisch noch economisch”

massale protesten. Nu is dat niet nieuw, wel nieuw zijn de vorm en de politieke taal die deze protesten wereldwijd hebben gekregen: die van Occupy. Grote inspiratiebron hiervoor zijn de protesten in het Midden-Oosten en vooral Egypte. De onverzettelijkheid waarmee de Egyptenaren dagenlang het Tahrir-plein bezet houden – zelfs met gevaar voor eigen leven: “Kill us but we will not move” – maakt wereldwijd enorme indruk. Evenals de voortvarendheid waarmee de bezetters een vrijwel parallelle stad uit de grond stampen met keukens, hostipaaltenten, eigen media en ook ordediensten. Dit alles zonder de hulp van gevestigde politieke en maatschappelijke organisaties. De pleinprotesten krijgen in mei navolging in Spanje waar wekenlang het Puerto del Sol in Madrid en talloze pleinen in andere grote steden bezet worden gehouden door de

Indignados, de ‘Verontwaardigden’, zoals zij zich noemen. Zij zijn verantwoordigd over het neo-liberale bezuinigingsbeleid van de regering Zapatero, maar vooral over de corrupte politieke en economische elite die de Spaanse economie door zelfverrijking en onverantwoordelijk beleid naar de rand van de afgrond heeft gebracht.

Occupy Wallstreet

De oproep van de Indignados tot een wereldwijde actiedag in september inspireert het Canadese tijdschrift Adbusters tot een paginagrote oproep in haar september editie voor de bezetting van Wallstreet. De oproep vindt massaal weerklank in talloze activistische groepen en verspreidt zich als een razende over de verschillende sociale netwerken. Op 17 september lopen zo’n tienduizend Amerikanen getooid met protestborden, drums en leuzen scanderend richting het

financiële district van Lower Manhattan om het “financiële Gomorra” van de natie te bezetten en “rechtvaardigheid te brengen naar de banken”. De politie is hen echter voor en heeft de weg naar Wallstreet geblokkeerd waarna de demonstranten noodgedwongen Liberty Street inslaan en na een aantal omzwervingen besluiten tot een General Assembly in het in die straat gelegen Zucottipark, dat direct wordt herdoopt tot Liberty Square. De naam die het droeg voordat het privé eigendom werd van Brookfield Properties en vernoemd werd naar de voorzitter van dat bedrijf, John Zucotti. Media, commentatoren, en ook de traditionele politiek, reageren aanvankelijk wat lauw op de bezettingen. Wel komen talloze progressieve intellectuelen als Naomi Klein, Noam Chomsky, Slavoj Zizek en filmmaker Michael Moore de Occupiers een hart onder de riem steken. Maar pas na een confrontatie met de politie, die een demonstratie op Brooklyn Bridge hardhandig uiteen slaat, is Occupy Wallstreet ‘hot’. In tientallen andere Amerikaanse steden worden in de dagen daarna tentenkampen opgebouwd, demonstraties gehouden en acties gevoerd. In Oakland nemen duizenden

Met de klok mee: Het Beursplein in Amsterdam wordt op 15 oktober bezet; het tentenkamp op het Beursplein; Oude rotten David Crosby and Graham Nash op Occupy Wallstreet; betoging tegen de ontruiming van Occupy Wallstreet op 15 november.

betogers op woensdag 2 november de haven en enkele toegangswegen in bezit. Hierdoor komen de activiteiten in een van de drukste containerhavens van de Verenigde Staten urenlang stil te liggen. Bij de ontruiming de volgende dag worden ongeveer veertig mensen gearresteerd. Occupy Wallstreet is inmiddels ook al een keer ontruimd en weer bezet. En ondanks dat de politie met steeds meer geweld kampen ontruimt of acties en demonstraties die vanuit de kampen worden ondernomen, uiteenslaat, willen de Occupiers voorlopig van geen wijken weten.

Politiek ongehoorzaam

Ook op het Beursplein in Amsterdam is men vastbesloten om te overwinteren. Occupy Amsterdam streek hier neer nadat Occupy Wallstreet had opgeroepen tot een wereldwijde actiedag op 10 oktober. Ook in Den Haag, Utrecht en talloze andere steden werden die dag, of in de dagen daarna, tentenkampen opgebouwd. De reacties in ons land zijn aanvankelijk vergelijkbaar met die in de VS. Begrip voor de protesten van een groot deel van het publiek, maar sceptische reacties en onbegrip bij commentatoren en de gevestigde politiek. Vooral het gebrek aan een duidelijk politiek programma of doel wordt niet begrepen of zelfs veroordeeld. De Amerikaanse filosoof Bernard Harcourt noemt de Occupy betogers in de New York Times ‘politiek ongehoorzaam’. Bij burgerlijke ongehoorzaamheid overtreden mensen de wet om aandacht te vragen voor misstanden, bij politieke ongehoorzaamheid tarten activisten de gangbare politieke logica om ruimte te creëren voor nieuwe vormen van politiek. Occupy is inderdaad niet te vangen in een ideologie of bestaande politieke stroming. De bezetters hebben geen blauwdruk voor de toekomst. Ze zijn wars van de gevestigde partijen en organisaties. Ze hebben

geen leiders en formuleren, vooralsnog, geen eisen. Zelf vinden de bezetters het nog veel te vroeg om duidelijke politieke eisen en doelstellingen te formuleren. Voor een doel is eerst een visie nodig, schrijft Occupy Amsterdam op haar website. “En dat is wat wij doen, Occupy laat een visie zien, en blijft deze ontwikkelen. Dit doen we door het debat aan te gaan, in de (sociale) media en op straat.” Bovendien, zo voegt Occupy Amsterdam er aan toe, voordat je doelen en methoden vaststelt moet je eerst zeker weten dat je methode uitgevoerd gaat worden. “Echter door het huidige politieke systeem hebben wij geen invloed op de uitvoering van de methode. Aan het herschikken van de stoeltjes op de Titanic heeft men niets, 99 procent zit in het zelfde schuitje en we moeten een betere boot bouwen. Er kan niets veranderen zonder een nieuw systeem waarin we invloed hebben op de uitvoering van oplossingen.” “Occupy keert zich in de eerste plaats tegen het huidige systeem”, zegt Occupier en voormalig financieel IT-consultant David Nikoloski desgevraagd. “Occupy is symbool geworden voor mensen die actie willen voeren tegen alle systematische eigenschappen van de maatschappij die in de ogen van velen, zo niet van 99 procent, niet kloppen. Het kapitalistische systeem is niet langer houdbaar, sociaal, ecologisch noch economisch. Omdat de machtselite alleen oog heeft voor de korte termijn, bestaat er voor hen geen drijfveer om het systeem te veranderen. Daarom moet dit een initiatief van het volk zijn. Occupy is een eerste poging tot het creëren van dit bewustzijn onder de 99 procent.”

Laboratorium

Maar Occupy is meer dan het creëren van bewustzijn. Het gaat ook om de creatie van een nieuwe maatschappij, een nieuwe →

Op het Tahrirplein in Egypte, als icoon van de Anonymous-hackersgroep, en nu bij de Occupy-protesten in de Verenigde Staten en Europa: overal dragen de demonstranten hetzelfde masker. Wit, boosaardige grijns, blosjes op de wangen, sik, snor en dichtgeknepen ogen.

Het masker werd voor het eerst getekend door David Lloyd, als gezicht van het hoofdpersonage van de door Warnet Bross verfilmde graphic novel *V for Vendetta*. De hoofdpersoon 'V' draagt een lange zwarte mantel, een zwarte hoed en het masker. Achtergrond: een post-apocalyptisch Londen waar een fascistische partij aan de macht is. 'V', de man met het masker dus, is een revolutionaire anarchist die de regering uiteindelijk ten val probeert te brengen en daarom het parlement wil opblazen.

Die verhaallijn is weer geleend van het Guy Fawkes-verhaal, ofwel het buskruitcomplot. Fawkes was een Engels militair en katholiek, die in 1605 de protestantse koning Jacobus 1 wilde vermoorden, omdat hij de paus had geëxcommuniceerd. De aanslag, die hij wilde plegen met een flinke voorraad buskruit onder het Hogerhuis in Londen, mislukte. Fawkes werd

ter dood veroordeeld in 1606. Elk jaar wordt in het Verenigd Koninkrijk Guy Fawkes day gevierd, en elk jaar worden de kelders van het Britse parlement geïnspecteerd op die dag, om er zeker van te zijn dat er geen aanslag wordt voorbereid.

De figuur van Fawkes en met name de interpretatie van *V for Vendetta* spreken kennelijk tot de verbeelding bij burgers die hun regime niet meer pikken.

analyses en debatten bleven open en deden er voorlopig niet toe.”

Strategie

Scholl ziet echter ook een heel belangrijk verschil met de andersglobaliseringsbeweging. “De actiekampen rondom de top-bijeenkomsten dienden vooral als uitvalsbasis voor confronterende acties. Dat confrontatiemoment lijkt, in ieder geval in Nederland, te ontbreken. In de VS is die confrontatie er wel, bijvoorbeeld met de bezetting van de haven van Oakland. Daar heeft Occupy wel een andere dynamiek gekregen. In Europa lijkt men zich vooralsnog tot het bezetten van pleinen te beperken.”

Maar is dit niet de kern van Occupy? Het zich weer toe-eigenen van de publieke ruimten en middelen die in de afgelopen decennia eigendom zijn geworden van

→ manier van politiek en samen leven. “*This is not a protest; this is a transformation*”, staat er op een spandoek op het Beursplein. “Occupy is meer dan een politiek protest”, zegt de New Yorkse occupier en journalist Jesse Alexander Meyerson in een interview met de website *aljazeera.com*. “Het is een model voor een nieuwe maatschappij, het is zelf de eis.” “De bezetting is eigenlijk een heel lang uitgerekte actie, een politiek protest dat permanent is geworden”, zegt de filosoof en activist Ernst van den Hemel. Tussen het lesgeven aan het Amsterdam University College door verblijft hij met enige regelmaat voor langere tijd op het Beursplein. “Daardoor is het ook een laboratorium om je ideeën te toetsen”, zegt hij. “Het permanente verblijf roept immers allerlei problemen op van praktische aard. Hoe kom je aan eten, aan wc’s? Maar ook: hoe ga je om met mensen die gewelddadig zijn, met mensen die op het Beursplein bivakkeren en dringend psychische hulp nodig hebben? Je kunt mensen niet uitsluiten als je pleit voor een maatschappij en politiek die juist niemand uitsluit. Dat vergt dus lange debatten en vergaderingen, maar ook het vinden van praktische alternatieven. Dat is een langzaam en tijdrovend proces, maar wel essentieel voor Occupy.” Christian Scholl, docent sociale bewegingen en genderstudies aan de Universiteit van Amsterdam en een van de organisatoren van de Occupy colleges op het Beursplein, ziet in de Occupy protesten veel overeenkomsten met de andersglobaliseringsbeweging. “De actiekampen rond de bijeenkomsten van de G8 en de Wereldbank en de verschillende sociale fora werden op een zelfde ‘open space’ manier georganiseerd. Ook daaraan kon in principe iedereen deelnemen en het programma invullen. Ook daar ging het om het proces, het analyseren wat er mis is met de door het bedrijfsleven gedomineerde economie en politiek. De eindresultaten van deze

“Aan het herschikken van de stoeltjes op de Titanic heeft men niets, 99 procent zit in het zelfde schuitje en we moeten een betere boot bouwen”

Iannes Schuursma, 33
Gaaf naar de klimaatop in Durban als: vrijwilliger voor Greenpeace
Web: www.greenpeace.nl

Ik ben betrokken geraakt bij Greenpeace toen een vriend vertelde dat het een fijne club was waar je een verschil kon maken. Ze doen dingen waar ik goed achter kan staan, onafhankelijk van subsidies, integer. Dit is vrijwilligerswerk voor mij. Hiernaast ben ik zelfstandig ondernemer in renovatie en bouw van Scandinavische huizen en houtstapelbouw.

Ik heb me bezig gehouden met publieksacties tegen kolencentrales, zoals in de Eemshaven, tegen e-waste, bij Philips, en met kerntransporten in Frankrijk. Nu ga ik naar Zuid-Afrika om de klimaatop in Durban bij te wonen.

Het kantoor in Afrika is jong en er moet een hoop gebeuren. Campagnes worden altijd door lokale mensen gedaan, maar soms moet er expertise naartoe. Omdat ik al lang meeloop ga ik om mijn ervaring te delen. Ik ben er ongeveer een maand. Als ik daar ben, ga ik pas echt zien wat er moet gebeuren. Ik hoop dat de top leidt tot hogere ambities. Welk protocol er ook uit komt, het kan functioneren als een raamwerk. Landen kunnen erop verder borduren. We willen bij de Klimaatop onder andere op ludieke wijze aanwezig zijn, en meer. Informatie verspreiden, invloed uitoefenen door de discussie aan te gaan. Het is belangrijk dat je je aanwezigheid laat zien. Dankzij ons gaat Philips bijvoorbeeld beter zorg dragen voor z’n e-waste. Dit is niet alleen maar ‘nee’ zeggen. Je kunt echt effect hebben.

“Ik hoop dat de top leidt tot hogere ambities”

Wind en hoe je daar goud uit spint

Je leven in eigen hand nemen, bijvoorbeeld door met een groep duurzame stroom te brouwen. Wat kom je dan tegen?

Het voorbeeld van Pingjum. Tekst en Beeld **Liesbeth Sluiter**

Zuidwest-Friesland, daar waar de Afsluitdijk aan land gaat, moet een van de meest stormachtige plekken van Nederland zijn. Vlakbij ligt Pingjum.

Er wonen zeshonderd mensen, in huizen die rond het kerkje tegen elkaar aanschurken, zó schilderachtig dat het geheel beschermd dorpsgezicht is geworden. Buitenwijkjes ontbreken en gezien de hoeveelheid bordjes 'Te Koop' zijn die ook overbodig. Pingjum is een krimpdorp, ondanks de pakweg twintig verenigingen die het telt.

Zelfvoorzienend

Een eindje buiten de bebouwde kom ligt de Welstand, de recreatieboerderij van Jos en Lineke Duindam. De zonnepanelen op het dak blikkeren je tegemoet. Zonnecollectoren nemen een deel

van de thermische energievoorziening voor hun rekening voor onder andere vloerverwarming en een sauna, aangevuld met een installatie die aardwarmte opslaat. In de tuin staan twee kleine windmolens. Zelfvoorzienend en duurzaam willen deze ondernemers zijn; geen geringe opgave, met soms ruim vijftig gasten.

Maar de Welstand is niet hun enige proeftuin; ze staan ook aan de wieg van de dorpsmolen, een van de twaalf die Friesland rijk is. Een dorpsmolen is een windturbine die schone stroom levert en geld kan opbrengen voor dorpelingen, die hem deels zelf financieren. Participatie schept draagvlak.

Jos Duindam: "Op de eerste vergadering in 1990 kwamen elf mensen. Dorpsbelang, een soort wijkraad voor dorpen die in een grotere gemeente samengaan, wilde aanvankelijk niet meewerken, maar wel dulden. De gemeente

stelde een voormalig vuilstortterreintje ter beschikking. Met onze boerderij als onderpand gaf de bank financiering en met een mooie overheidssubsidie konden we gaan bouwen. Toen kwam het dorp in opstand. Windmolens verpestten het landschap, er moest belastinggeld bij, ze maakten herrie en mensen werden gek van die malende slagschaduw in de huiskamer."

Windinkomsten

De initiatiefnemers zetten door. Ze gaven 7 procent rente op iedere ingelegde gulden en beloofden de winst te steken in de leefbaarheid van Pingjum. Ze schreven in de dorpskrant, reden rond met een geluidswagen en bezochten mensen thuis. Tenslotte zegden zo'n vijftig dorpelingen toe, waaronder de aannemer die de klus mocht klaren. Gezamenlijk goed voor 26 duizend gulden.

"In onze visie wordt energie verspreid opgewekt"

In 1994 stond er een molen met een vermogen van 80 kilowatt; energiebedrijf NUON kocht de stroom. De bank werd in tien jaar afbetaald. De Feriening Fryske Doarpsmûnen, die negen dorpsmolens verenigt, berekende dat deelnemende dorpen sinds de start ruim een half miljoen euro aan windinkomsten hebben kunnen besteden. Zo kreeg de basisschool van Kubaard een zonneënergiecentrale, werden voorlichtingsbijeenkomsten over energiebesparing georganiseerd, kreeg een muziekvereniging nieuwe instrumenten, de kaatsclub een kaatskanon, de jeugd een honk en een voetbalclub oefengoals.

Ondertussen rolde de samenleving niet bepaald de rode loper uit. Weliswaar verplichtte de rijksoverheid in 2000 energiebedrijven alle windenergie op het net aan te sluiten, maar toen alle boeren met een molen dat als het sein tot opschaling zagen, bleek de bekabeling in Friesland daarvoor onvoldoende. De provincie besloot nieuwbouw van alleenstaande molens te verbieden, waaraan de weerstand tegen het groeiend aantal molens in het landschap niet vreemd geweest zal zijn.

Rustig draaiende wieken

Dorpsmolen Pingjum legde zich hier niet bij neer. Samen met een aantal andere molenbezitters stelde men een gedurfd plan op: twaalf alleenstaande turbines vervangen door een parkje →

Links: Jos Duindam voor zijn recreatieboerderij. Boven: Het dorp Pingjum. Rechts: De dorpsmolen torent hoog boven Pingjum uit.

“Een ontwikkeling is pas echt duurzaam als die door de bevolking wordt gedragen”

→ van vier efficiëntere nieuwe, met een gecombineerd vermogen van 8 megawatt, gelijk aan honderd dorpsmolens. Een enquête wees uit dat tweederde van de Pingjammers inmiddels windenergie had omarmd. Vier omliggende dorpen, die de 78 meter hoge masten goed konden zien, werden over de streep getrokken doordat dorpsmolen Pingjum, die bijna 8 procent van de aandelen in het windmolenpark verwierf, de inkomsten daarvan met hen wilde delen. Men vond een locatie, mooi in lijn met een sloot en de snelweg verderop. De twee boeren-eigenaars verhuurden het land graag, voor 35 duizend euro per jaar. In 2009

werd windpark A7, het sterkste van Friesland, aangesloten op een nieuwe bekabeling. Jos Duindam rijdt me erheen. Hij kijkt tevreden naar de rustig draaiende wieken. “8 Megawatt betekent op een gemiddelde plek stroom voor vijfduizend huishoudens”, zegt hij, “maar met onze wind zijn het er in een goed jaar tienduizend. Alle huishoudens van Sneek. De aanleg kostte 13 miljoen euro, waarvoor we bij de ING een (inmiddels afgeschafte) groenlening konden afsluiten, en we waren nog net op tijd voor de MEP-subsidie. Dorpsmolen Pingjum verdient nu tussen de 30 en 80 duizend euro per jaar en

omdat we alles aan de dorpen geven, betalen we geen belasting.”

Draagvlak

Maar de lat ligt nog hoger. Het Platform Duurzaam Friesland, waarvan De Feriening Fryske Doarpsmûnen lid is, schreef Aanbod 600, een plan waarin het windmolenpark van de provincie Friesland, die streeft naar energieopwekking zonder fossiele brandstoffen in 2020, zodanig wordt geherstructureerd dat tweederde van het huidige aantal molens vier keer zo veel vermogen (600 megawatt) oplevert. “Maar”, zegt Jos, “de provincie wil niet meer dan 400 megawatt en stelt nog maar drie locaties beschikbaar. In onze visie wordt energie verspreid opgewekt. In de provinciale opzet krijg je enorme parken, waarvoor mijns inziens draagvlak ontbreekt.” We doen een rondje dorp. Waar nu een

grote kuil is, staat straks een nieuwe school annex dorpshuis, energieneutraal met warmtepomp, zonnecollectoren en zonnepanelen dankzij de bijdrage van de dorpsmolen. Bij het jeugdhonk heeft iemand een barst in een glazen deur gegoooid. “Vandalisme”, zegt Kevin Oudhuis, die een veiligheidscamera onder het dak installeert. “Kunnen we hiervoor een aanvraag bij de dorpsmolen doen?”, vraagt hij aan Jos. Met het Pingjumse draagvlak zit het wel snor, maar daarvoor bestaan ook andere dan materiële motieven. Jan Ykema, beroemd dorpeling met een Olympische schaatsmedaille in 1988, was aanvankelijk fel tegen de dorpsmolen. “Ik was net makelaar aan het worden, VVD-stemmer en vond dat de hinder onvoldoende was onderzocht”, zegt hij aan de telefoon. “Nu begrijp ik het verhaal erachter, en ik sta anders in het leven. Met die fossiele brandstoffen loopt het de spuigaten uit, we hebben schone energie nodig en zelfvoorzienend zijn geeft een boost.” “Een ontwikkeling is pas echt duurzaam als die door de bevolking wordt gedragen”, zegt Dorpsbelangvoorzitter Klaas Koornstra aan het eind van de middag, bij een snee suikerbrood aan de grote tafel in de Welstand. “Als een projectontwikkelaar iets begint drijft het op geld, dat ben je zo weer kwijt. Wat we zelf opzetten, dat hebben we.” □

Lichaamsisolatie

Er zijn bibliotheken vol geschreven over het belang van isolatie voor woningen en over het rendement van verwarmingstoestellen. Maar over het besparingspotentieel van kleding wordt in wetenschappelijke en technische studies met geen woord gerept. Nochtans is er ook op dat vlak heel wat technologische vooruitgang geboekt. Moderne thermische onderkleding kan ervoor zorgen dat de thermostaat flink lager kan worden gedraaid, zonder aan comfort en sex-appeal in te boeten.

De kamertemperatuur is een doorslaggevende factor in het energieverbruik van de verwarming. De thermostaat één graad

lager zetten, levert een energiebesparing op van 7 tot 10 procent. Wie de thermostaat verlaagt van 22 °C naar 18 °C bespaart tot 35 procent energie. En andersom natuurlijk. Bij een kamertemperatuur van 25 °C wordt maar liefst tot 60 procent meer energie verstoekt dan bij een kamertemperatuur van 20 °C.

Kleding zorgt ervoor dat de warmte die je lichaam produceert niet verloren gaat aan de omgeving. Dat doet ze door de luchtlaag tussen huid en kleding op te warmen. Lucht is een slechte geleider van warmte en “isoleert” dus erg goed. Isolatie van het lichaam is efficiënter dan het verwarmen van de ruimte waarin dat lichaam zich bevindt. Er moet immers maar een dun laagje lucht worden opgewarmd, terwijl een verwarmingstoestel heel de kamer moet verwarmen om hetzelfde resultaat te bekomen.

Milieuorganisaties proberen elke winter mensen aan te zetten om een warme trui te dragen. Maar veel effectiever en comfortabeler dan een warme trui is thermische onderkleding – een relatief recente uitvinding. Ze zit strak rond het lichaam en vormt daarvoor een zeer dunne isolerende luchtlaag die erg snel opwarmt en vervolgens nauwelijks wordt verstoord wanneer je beweegt.

Een al wat ouder onderzoek van de Amerikaanse luchtmacht – de enige studie die er over het onderwerp te vinden is – heeft uitgezeten dat je met een laag thermisch ondergoed onder je gewone kleding comfortabel televisie kan kijken bij een temperatuur van 17 °C. Met twee lagen thermisch ondergoed daalt die comforttemperatuur naar 12,7 °C. Bovendien is er intussen thermische onderkleding op de markt – gemaakt uit synthetische materialen of schapenwol – met een isolatiewaarde die ongeveer dubbel zo hoog is. Voldoende om de verwarming gedurende het grootste deel van de winter gewoon uit te zetten.

Kris De Decker is oprichter van Lowtech magazine. Elk nummer geeft hij ons feit en fictie rond een hightech oplossing voor een duurzamere samenleving. www.lowtechmagazine.be

Lowtech

Wat hebben beginnende energieopwekkers nodig?

1. Uithoudingsvermogen
2. Voor windenergie: een locatie waar molens in het landschap passen en zo weinig mogelijk geluids- en zichthinder opleveren.
3. Kennis van wet- en regelgeving. Het Centrum voor Energievraagstukken publiceerde ‘Handvatten voor toepassing van Wet- en regelgeving’, te downloaden op www.jur.uva.nl/cve/publicaties.cfm.
4. Kennis van subsidieregelingen. Energiebedrijven betalen windenergieproducenten alleen de vermeden brandstofkosten: 4,5 ct voor 1 kWh. Dat is weinig – kijk naar wat je zelf betaalt. De overheid vergoedt producenten via de

- Stimuleringsregeling Duurzame Energie (SDE) voor bepaalde tijd het verschil tussen de kostprijs van grijze en duurzame energie.
5. Een sluitende begroting. Op de site www.windenergie.nl staat een voorbeeld voor een park van 15 megawatt.
 6. Draagvlak. Zorg voor een hartig mengsel van eigenbelang (goede rente op ingelegd geld, lokale werkgelegenheid, investering in leefbaarheid) en uitleg van duurzaamheidsbelang.
 7. Nuttige sites: www.windenergie.nl, www.urgenda.nl, www.e-decentraal.com, <http://nieuwenuts.wikispaces.com/Nog+meer%3F>

Het nieuwe reizen

De grote steden kunnen door openbare aanbestedingen 120 miljoen besparen op het openbaar, zegt de minister. Zonder verlies van kwaliteit. De steden zelf hebben daar geen fiducie in. “Dit kan betekenen dat er niet meer overal een bus rijdt.” Tekst **Dirk Janssen** Beeld **Floris de Jong**

Het idee dat openbare aanbestedingen leiden tot goedkoper openbaar vervoer komt van Bruno Bruins, oud staatssecretaris, burgemeester, topman van het UWV en allround draai-deurbestuurder van de VVD. Aan het einde van de kabinetsperiode Balkenende IV constateerde hij, in opdracht van de regering, dat de eerdere privatisering van het openbaar vervoer buiten de grote steden wel 15 procent kostenbesparing op had geleverd. Dus, zo was zijn redenering, als we dat ook in de grote steden doen, levert dat dezelfde kostenreductie op. Die conclusie nam het kabinet Rutte over in het huidige regeerakkoord.

Oh ja, Bruno Bruins is ook de baas van Connexxion. Hij verklaarde zijn pleidooi voor privatisering vanuit de klassieke liberale opvatting dat bedrijven het nu eenmaal altijd beter doen dan de overheid. In een artikel in het *Financieel Dagblad* van 1 maart 2010 zegt hij: “Wij lopen gewoon harder voor de reiziger omdat we niet zeker weten dat we het vervoer ook morgen nog mogen doen.”

Bezuinigingen
In het regeerakkoord is opgenomen dat de grote steden het openbaar vervoer gaan aanbesteden. En dat dat 120 miljoen euro oplevert. Dat mag de huidige minister van Infrastructuur, Melanie Schultz van Haegen, nu gaan uitvoeren. Bovenop een bezuiniging

van 5 procent op de Brede Doel Uitkering, (BDU, de jaarlijkse overheidsbijdrage aan provincies en stadsregio's voor OV), die ze sowieso doorvoert. Het totaal aan bezuinigingen op het openbaar vervoer in de grote stadsregio's komt daarmee op 165 miljoen euro. De inschatting van 120 miljoen euro besparing door aanbestedingen blijkt echter veel te rooskleurig. De vervoersbedrijven in de grote steden hebben niet stilgezeten sinds de grote privatiseringen van de jaren 90. Uit een studie van KPMG in opdracht van de Tweede Kamer blijkt dat aanbesteding maximaal 15 tot 20 miljoen oplevert. Bruins redenering klopt dus niet. Schultz van Haegen liet er onderzoekers op los. Volgens de onderzoeken kan een efficiëncyslag in de organisatie van het openbaar vervoer 20 miljoen opleveren. Tariefverhogingen zijn ook goed voor 32 miljoen. En in de rest van de BDU bestedingen is ook nog wel 22 miljoen te halen. Een bedrag van maar liefst 68 miljoen euro is volgens de minister te besparen in de “rationalisering” van de netwerken. Tel die bedragen bij elkaar op en je komt op een besparing van 145 miljoen euro. Dan komt de minister nog 23 miljoen tekort om de volle 165 miljoen te verwezenlijken, maar die wil ze dan wel compenseren.

Rationaliseren
Maar wat is dat eigenlijk, de rationalisering van netwerken? En welke gevolgen heeft het?

We belden met onderzoeksbureau Conquist dat het betreffende onderzoek heeft uitgevoerd. “Onze opdracht was om te kijken wat een versobering van het vervoersnet oplevert”, zegt Frank Appelman van Conquist. “Dat hebben we heel globaal gedaan. Ik wil benadrukken dat ons onderzoek echt een quickscan was.” De onderzoeker kwamen in een sterk gepolitiseerde situatie terecht. De minister wilde horen dat er 120 miljoen euro af kon, terwijl de stadsregio's wilden zien dat dit een enorme kaalslag zou opleveren. “We hebben het daarom bewust erg theoretisch gehouden, omdat we geen zin hadden om partij te kiezen”, zegt Appelman. “In onze werkhypothese hebben we alleen gekeken naar de bereikbaarheidsfunctie van het OV. De sociale functie van het OV hebben we geheel achterwege gelaten. Dus een kaart met dikke lijnen, waar er niet overal voldoende dekking is. Mensen moeten dan met de fiets of een flink eind lopend naar de dichtstbijzijnde halte.” Bijzonder vervelend. Maar het was dan ook

Zondag 10 november staakten de OV-bedrijven in de grote steden. Milieudefensie reed in Amsterdam rond in een doorgezaagde bus, met Mark Rutte en Melanie Schultz er in. Stakingen zijn niet populair; gratis reizen voor een dag zou beter zijn geweest, maar de vakbeweging kan niet oproepen tot zwartrijden, meent Ivo Stumpe van Milieudefensie. “Eigenlijk kan de vakbeweging alleen onderhandelen, staken en bezetten. En bezetten doen ze in Nederland nooit.” Milieudefensie richt daarom zijn pijlen op de Tweede Kamer. Die is verdeeld, maar wel precies langs de lijnen van de coalitie. “Er is eigenlijk geen enkele onderbouwing of noodzaak voor deze bezuinigingen of aanbestedingen, dus ik denk dat we een goed verhaal hebben”, aldus Stumpe.

een theoretische studie. Het onderzoek van Conquist gaf aan dat dit in het meest realistische scenario zo'n 68 miljoen euro kon opleveren. “Maar daarmee gaat de minister akkoord met een visie waarin het openbaar vervoer dus geen enkele sociale functie heeft”, zegt Appelman. “Persoonlijk vind ik als dat je visie is, je dat ook eerlijk moet zeggen. Maar helaas is de minister nog niet zo ver.”

Kostendekkingsgraad
In politieke taal klinkt dat ongeveer zo: “De minister heeft in haar visie op het regionaal OV een efficiënte bediening van de grote reizigersstromen op de hoofdassen van het ver-

voersysteem vooropgesteld.” Aan het woord is Jaap Stuurwold, woordvoerder van minister Schultz. “Dit betekent dat kritisch gekeken moet worden naar vervoerdiensten met een lage tot zeer lage kostendekkingsgraad, vaak bestaande uit dun bezette ontsluitingslijnen. Het is aan de decentrale overheden om hierin invulling te geven en keuzen te maken die passen bij de kwaliteit die zij voor het OV nastreven.” Hij wijst er op dat “de decentrale overheden daarnaast altijd nog de mogelijkheid hebben om andere middelen in te zetten voor het OV.” Maar de opdracht aan Conquist was toch echt het totaal negeren van de sociale functie van het OV en kijken wat dat oplevert. →

→ Daar zit toch wel een bepaalde sturende opvatting achter. Stuurwold laat weten dat “de minister ervan uitgaat dat de drie stadsregio’s een pakket aanbesteden dat een gerationaliseerd OV-netwerk inhoudt.” Overigens maken die stadsregio’s gretig gebruik van de mogelijkheid om het OV overeind te houden met andere middelen. Minimaal de helft van de bezuinigingen halen zij bij infrastructuurprojecten buiten het OV. Volgens de minister was daar nog geen zevende deel te halen.

Protesten

“Een bus is een bus. Diesel is diesel. En personeel is personeel”, zo vat Erik Vermeulen

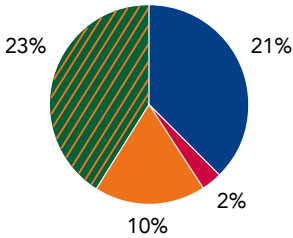
van vakbond Abvakabo/FNV het samen. “Dat heeft allemaal een prijs. En aangezien het niets oplevert als je tramrails uit de weg sloop, zal bezuinigen neerkomen op het schrappen van buslijnen.” Hij blijkt daarin gelijk te hebben. Onacceptabel, vindt de vakbond, want de bezuiniging van 120 miljoen is gebaseerd op niks. Iemand zonder bestuurlijke verantwoordelijkheid heeft ooit iets gezegd dat niet waar is, en daar baseert de minister nu haar beleid op. Vermeulen wil proberen om de minister op andere gedachten te brengen. Als laatste redmiddel is hij bereid om stakingen in te zetten, maar “zeer tegen onze zin.” “Het is jammer dat deze kwestie puur als

een arbeidsconflict in de media komt”, zegt Ivo Stumpe van Milieudefensie. “Want het is veel meer dan dat. Dit is een fundamentele focusverlegging in het openbaar vervoer. Waar het vroeger een basisvoorziening was, wordt het nu aanvullend vervoer.” Volgens hem gaat de vergelijking tussen het openbaar vervoer in de steden en daarbuiten niet op. Buiten de steden heeft bijna iedereen een noodgedwongen een auto, zegt Stumpe. “Omdat het openbaar vervoersnet daar uit pure armoede altijd al aanvullend was. In de steden lag de lat altijd een stuk hoger.” Voor Milieudefensie is uiteraard het groenere karakter van het openbaar vervoer erg belangrijk. De overheid steekt miljoenen in de elektrische auto, maar er is allang elektrisch vervoer in de vorm van trams, treinen en metro’s. Volgens Stumpe zou de minister dat juist moeten promoten. “Uiteindelijk resulteert deze bezuinigingsslag in slecht openbaar vervoer en directeurs met bonusen. Daar zit niemand op te wachten, toch?” Nou ja, bijna niemand dan. □

“Waar OV vroeger een basisvoorziening was, wordt het nu aanvullend vervoer”

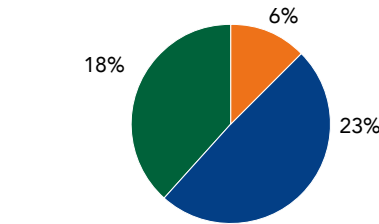
Ivo Stumpe, Milieudefensie

■ infrastructuurprojecten, niet ov
■ lijnen schrappen
■ dunner lijnen: frequenties omlaag of prijzen omhoog
■ overig

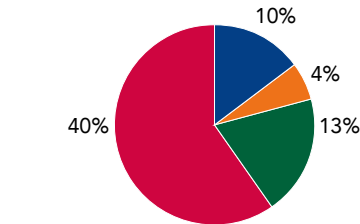
Rotterdam

In stadsregio Rotterdam gebeurt er ongeveer hetzelfde als in Haaglanden. De regio schrapt 10 buslijnen in 2012, sluit loketten, kijkt naar het onderhoud en past de vroegste en laatste metrotijden aan. Dat zou 30 miljoen euro besparen, genoeg voor 2012. Maar in 2013 moet er nog eens 20 miljoen af. Daarvoor mogen vervoerders tarieven differentiëren in spits- en daluren. Hoeveel dat oplevert is moeilijk te zeggen. Maar het resterende bedrag moet Rotterdam ophoesten met “rationaliseren”.

Haaglanden

“We willen het natuurlijk niet, maar dit zijn de feiten. Dat kan betekenen dat er niet meer overal een bus rijdt”, zegt Dorine Dijs van stadsregio Haaglanden. Van hun BDU van 235 miljoen euro per jaar moeten ze in de loop naar 2015 45 miljoen euro per jaar inleveren. De helft daarvan halen ze bij het openbaar vervoer, de andere helft bij andere infrastructurele projecten. De Stadsregio schrapt 7 buslijnen voor 2012 en schroeft frequenties omlaag. Dat levert 6 miljoen euro op. Dan moet Haaglanden nog voor 18 miljoen “rationaliseren”

Amsterdam

Amsterdam kijkt of ze bijna 70 miljoen euro bezuiniging misschien ergens anders kunnen halen dan in het openbaar vervoer. Daarom stelt Amsterdam bouwprojecten uit en boort ze reservepotjes aan. Dat is de enorme hoeveelheid overige bezuinigingen. Aanbestedingen krijgt Amsterdam hooguit pas in 2013 rond. Dat zou betekenen dat de eerste privé-trams hooguit in 2015 rijden. Daar is de minister niet blij mee.

Gabe van Wijk, 22 en **Liset Meddens** 25
Jongerenvertegenwoordigers duurzame ontwikkeling voor de VN, Nationale Jeugdraad
Volg Gabe en Liset op: www.facebook.com/gabelisetklimaattop

Gabe: “Als jongerenvertegenwoordigers gaan wij naar de Commissie Duurzame Ontwikkeling van de VN en naar de Klimaattop, dit jaar in Durban in Zuid-Afrika.”
Liset: “Daarnaast maken we gastlesprogramma’s en geven gastcolleges, zoals het Klimaatdieet. Het is 20 uur per week, maar toch een vrijwilligersbaan.”
Gabe: “Ik had weinig met milieu, tot ik Aarde en Economie ging studeren aan de VU. Daar hoorde ik dingen waarvan ik dacht: ik weet dit niet, dus andere jongeren ook niet. Daar wilde ik iets aan doen. M’n vrienden op de voetbal vinden het grappig. Die noemen me Mister Sustainability.”
Liset: “Ik studeerde Milieu en Maatschappijwetenschappen en een Master International Development. Mijn studie raakte me erg. Toen ben ik dingen gaan doen, zoals een project op Madagaskar. Jongerenvertegenwoordiger worden wilde ik zó graag.”
Gabe: “In Durban willen we de uitkomst ambitieuzer maken, Nederlandse jongeren laten zien wat er gebeurt, via Facebook, en de Europese onderhandelaars een push geven. We hopen Atsma te spreken. Toch verwacht ik geen grote klappers. Daarvoor liggen de belangen te ver uiteen.”
Liset: “Maar we moeten niet afwachten wat de VN doet. Dat is gokken op één paard terwijl je met alle paarden moet rennen. Wij jongeren kunnen veel, we hebben ook in onze eigen gemeente invloed. En je kunt gewoon naar zo’n top toe als je wilt! Voor die onderhandelaars is het werk, voor vrijwilligers passie. Ons belang is de toekomst.”

“Voor onderhandelaars is het werk, voor ons passie”

Boer zoekt wel/geen* schaal vergroting

(* omcirkel wat van toepassing is)

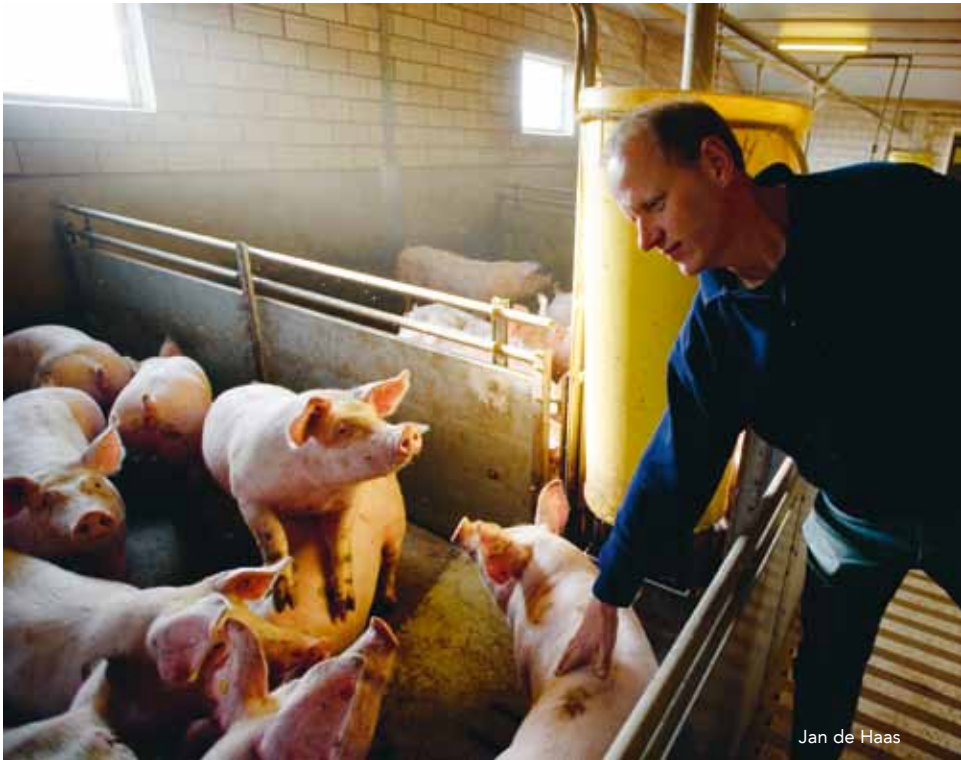
De megastal stuit op weerstand bij de burger. En de boeren zelf? Streven ze allemaal naar groot, groter, mega? Down to Earth ging de boer op. De een streeft naar volle vrachtwagens, want dat kan 23 duizend euro in een jaar opleveren, de ander zoekt naar het optimale in plaats van het maximale. Tekst Harry Perrée Beeld Marten van Dijk

De varkens beginnen te knorren en te draaien in hun hokken als varkensboer Jan de Haas de deur opent van een van de afdelingen op zijn varkensbedrijf. Links van het gangpad zes hokken met elk zeventien varkens erin. Rechts nog eens zes maal zeventien varkens. De varkenshouder uit het Brabantse Beers, vlakbij Cuijk, buigt zich over het stalen rek en wrijft een paar nieuwsgierige varkens over hun snuit. Nog 2,5 maand, dan maken de varkens een enkele reis naar het slachthuis. “Ze groeien ongeveer 800 gram per dag”, legt De Haas uit, terwijl hij een handvol korrels uit de gele voertrechter haalt. “Hiervan vreten ze 2,5 kilo van per dag.” De varkens, een tikje onrustig van het bezoek, staan nieuwsgierig te kijken en schrikken af toe, waarop ze opeens collectief knorrend uit-eenstuiven over de betonnen vloer van hun hok. Het voer is flink duurder geworden het afgelopen jaar, vervolgt De Haas. Eerst was hij vijftig euro per varken per jaar kwijt, nu zeventig. “Maar een big is vijftien euro goedkoper geworden en de vleesprijs is ook hoger: van 1,37 euro per kilo naar 1,50 euro per kilo.” En zo berekent De Haas, een rustige boer met een bescheiden aard, of hij zijn bedrijf

wel of niet moet uitbreiden. Wel, oordeelt hij momenteel. Ook al omdat de 4.500 vleesvarkens die zijn bedrijf nu telt, zijn werkweek niet volmaken. Buiten tussen de stallen wijst hij naar het naastgelegen veld, waar rammenas omhoog schiet. Over een paar jaar, als hij een eigen mestverwerkingsinstallatie heeft gebouwd en niet meer 22,50 euro per ton mestafvoer hoeft te betalen, knorren daar 3.200 varkens in een nieuw te bouwen stal, hoopt de varkensboer. Hoe groot vindt hij zijn bedrijf zelf? “Het is behoorlijk. Het voldoet nog niet aan de term megastal. Maar als ik er 3.200 bijzet, dan is het een van de grotere in Nederland.”

Megastallendiscussie

Schaalvergroting is een feit. Nederland huisvestte in 2009 12 miljoen varkens, 43 miljoen slachtkuikens en 45 miljoen leghennen. Tel daar 1,5 miljoen melkkoeien, 1,2 miljoen jongvee (aanstaande melkkoe) en 1,2 miljoen vleesrunderen bij en de veestapel schiet ruim boven de honderd miljoen dieren uit. Tegelijkertijd krimpt het aantal veehouders fors en stijgt het aantal dieren per bedrijf navenant, becijferde het Landbouw Economisch Instituut (LEI). Die ontwikkeling zal voorlopig doorgaan, aldus het LEI. Tussen 1980 en 2010 steeg het aantal vleesvarkens per bedrijf van 200 naar pakweg 900. In 2020 zal een gemiddeld varkensbedrijf 1.800 varkens tellen, voorspelt het LEI. Bij koeien en kippen is het beeld hetzelfde. Was schaalvergroting eerder een teken van gezonde groei, inmiddels zetten burgerinitiatieven als Megastallen Nee zich schrap tegen de komst van nieuwe grote stallen op het platteland. De politiek heeft de signalen →

Jan de Haas

Gijsbert Bakhuizen

→ opgepikt; commissies, denktanks en onderzoeksbureaus gingen aan de slag. En dus ligt er een stapeltje rapporten en nota's, zoals *Van mega naar beter* (maatschappelijke dialoog over schaalgrootte veehouderij), *Al het vlees duurzaam* (Commissie van Doorn), *Toekomstvisie Veehouderij* (minister LNV), *Schaalvergroting, een waarde(n)volle ontwikkeling?* (Consumentenplatform) en *Welke veestapel past in Nederland?* (Planbureau voor de Leefomgeving). Stuk voor stuk signaleren die: het moet anders, hoewel een milieu- en dier-vriendelijke veehouderij goed mogelijk is bij grote bedrijven. Het lukt de commissies, denktanks en onderzoeksbureaus zodoende niet om een uitgang aan te wijzen in de megastallendiscussie.

Volle vrachtwagens

Maar waarom kiezen veel veehouders voor schaalvergroting? Vaak wordt gezegd dat ze niet anders kunnen dan groeien omdat ze nu worden gemangeld door de banken, voederfabrikanten, slachthuizen en supermarktkopers. De Haas herkent dit niet. “Ik heb niet het gevoel dat ik klem zit in de keten.” Wat niet

wegneemt dat hij duidelijk groeiprikkels ervaart. “Als je met volle vrachtwagens werkt (hij doelt op aan- en afvoer van varkens, hp), levert dat kostenbesparing op. Bij ons zijn de vrachtwagens al vol, behalve bij de biggen.” Als hij de wekelijkse vrachtwagen met 240 biggen vol kan krijgen, dalen de transportkosten 1 euro per big. “Dat zou bij de huidige omvang 13 duizend euro per jaar zijn. Dat is een behoorlijke prikkel.” Bij de geplande uitbreiding is dat zelfs 23 duizend euro. En dan is er nog het nageslacht. Hoewel de drie pubers van De Haas niet staan te springen om straks ook de overall aan te trekken en de stal in te duiken, houdt de boer er toch rekening mee. “Als je je bedrijf wilt overdragen of verkopen, dan moet het wel klaar zijn voor de toekomst, wat dat dan ook moge betekenen.”

Schaalvergroting

Veehouders als De Haas doen niks anders dan zich schikken naar de universele wetten van de schaalvergroting, stelt landbouweconoom en hoogleraar plattelandsonwikkeling Dirk Strijker van de Rijksuniversiteit

Groningen. “Vanuit dat perspectief is het een wonder dat de meerderheid van boerderijen persoonlijke bedrijven zijn met gemiddeld 1,8 werknemers”, zegt hij. Van oudsher komt dat omdat door grillig weer en dito natuur productie en arbeid in de landbouw lastig zijn te plannen. Nu het weer amper nog een rol speelt, ondervindt schaalvergroting opeens een stuk minder tegendruk. Strijker: “Als ondernemer moet je wel meedoen met schaalvergroting, want je burendoen het ook. Als je het niet doet, word je van de markt gedrukt.” De nooduitgang van schaalvergroting is kleinschaligheid. Als kleine boer kun je een goede boterham verdienen “als je in staat bent consumenten rechtstreeks bij je bedrijf te betrekken en je ze kunt overtuigen waarom het ietsje meer kost. Dat zie je wel in de beweging van lokaal produceren – lokaal consumeren.” Maar dat is niet meer dan een niche, waarschuwt Strijker. “Ik geloof absoluut niet dat er een toekomst is voor de Nederlandse veehouderij met kleinschalige bedrijfsvoering.” Schaalvergroting is goed noch slecht, vindt de landbouweconoom. “Positief is dat het goedkoper, schoon en beter beheersbaar is. Een nadeel is het maatschappelijk verzet”, maar dat is, zegt hij in een adem, toch vooral op misverstanden gebaseerd. Alsof de varkens het vroeger beter hadden. “Ik ben zelf zoon van een kleinschalige varkensboer. Die varkens zaten in een oude donkere schuur.

Die hadden het niet beter dan de varkens van nu. Er was slechter voer, er werd minder op de gezondheid gelet.”

Politieke keuze

Daarmee staat Strijker zo’n beetje lijnrecht tegenover milieuorganisaties als Milieudefensie en de milieufederaties. Nol Verdaasdonk van de Brabantse Milieufederatie constateerde eerder in dit blad: “We gaan de weg van schaalvergroting al veertig of vijftig jaar en dat leidt tot een aantal buitengewoon negatieve effecten. Het enige wat ik zie, is dat er steeds minder en grotere boeren komen en de milieudruk niet afneemt. Schaalvergroting is niet de oplossing van onze problemen. Terugschalen is veel eerder een oplossing. Ik geloof in gezinsbedrijven.” Ook Europarlementariër Bas Eickhout van GroenLinks gelooft niet in Strijkers verhaal. “Ik verzet me tegen het idee dat dit (schaalvergroting, hp) een autonome ontwikkeling is. Het is een autonome ontwikkeling als je de liberalisering door laat gaan. Dat is geen wet, maar een politieke keuze. Dat zie je ook bij de WTO. Op dit moment mag je je markt wel beschermen met milieueisen, maar nog niet beschermen met dierwelzijnseisen. Je moet strijden om dierwelzijnseisen op te nemen in de WTO.” Nu er voorstellen voor een nieuw Europees landbouwbeleid liggen, moet binnen Europa de strijd gestreden worden, aldus Eickhout. “Het probleem is dat in deze voorstellen de

Gijsbert Bakhuizen: “Ik probeer niet het maximale uit mijn bedrijf te halen, maar het optimale”

conservatieven het hebben over duurzaamheid en het probleem van dierziekten erkennen, maar ze hebben het tegelijkertijd continu over voedselschaarste en willen een landbouw die de competitie aangaat op de wereldvoedselmarkt. Onze kritiek is dat je die twee niet kunt combineren.” “Hoeveel boeren willen nu echt die schaalvergroting?”, vraagt hij zich af. “Dat wordt overschat. De grote jongens bepalen de lobby. Wij willen juist de boeren die dat niet willen een stem geven. In Oost-Brabant leggen de boeren zich neer bij de schaalvergroting, maar in de Achterhoek willen ze die schaalvergroting niet. Daar hechten ze veel meer waarde aan landschapscultuur: aan ribben en sloten en hagen. In Europa speelt die discussie veel meer. In Nederland staan we niet erg stil bij de culturele waarde. Een boer in Frankrijk voelt zich veel meer één met het landschap.”

Optimaal

Het is de vraag of de Nederlandse boer gevoelig is voor dit soort argumenten. Ze komen al om in de regels, en nieuwe regels zullen het ondernemerschap aantasten,

menen ze. Dat geldt ook voor boeren die zelf niet warmlopen voor schaalvergroting. Neem boer (zoekt vrouw) Gijsbert Bakhuizen, wiens boerderij aan een smal slingerend dijkje op een steenworp van Abcoude ligt. Ongeschoren, wilde bos haren, gescheurde spijkerbroek. Zijn boerderij ziet er navenant uit. “Als je alles nieuw hebt, zit er veel vreemd geld in. Dat heb ik niet. Kijk maar om je heen. Ik heb alles oud.” Zijn bedrijf, dat hij tien jaar geleden van zijn vader overnam, telt zeventig koeien en 42 hectare grasland. Plus nog een stuk of 35 stuks jongvee. “Ik heb niet zo heel veel jongvee. Ik probeer mijn koeien wat ouder te laten worden. Dat is efficiënter. Je gaat pas geld verdienen aan een koe als ie melk gaat geven.” Nee, dat doet niet elke boer, reageert hij. “Sommige boeren willen steeds de nieuwste koeien van de nieuwste fokstier omdat ze denken dat die meer melk geven. Ik probeer niet het maximale uit mijn bedrijf te halen, maar het optimale.” “Elke boer kan zijn eigen route bepalen”, reageert Bakhuizen op de vraag of boeren aan de leiband van banken en slachthuizen en zuivelbedrijven liggen. “Maar iedereen →

Jan de Haas: “Ik heb niet het gevoel dat ik klem zit in de keten”

→ preekt voor eigen parochie: de bank verdient meer aan mij als ik veel investeer. Hetzelfde geldt voor de voerfabrikant en de zuivelfabrikant. Maar elke boer kan daarin zijn keuze maken.” Dat doet hij dan ook: “Mijn vader kocht veel bij: krachtvoer en afval uit levensmiddelen: bierborstel en zo. Ik wilde zo min mogelijk input, dan heb je ook de kosten niet.” Dus voert hij de koeien vooral ruwvoer van eigen land. Met uitbreiding van zijn bedrijf is hij niet bezig. Ja, hij heeft er wel eens over nagedacht. “Een koe op mijn bedrijf geeft 7.500 liter melk”, begint hij uit te leggen. “Een extra melkquotum kost me nu 6.000 euro voor 1 koe. Tot aan 2015 (als het melkquotum wordt afgeschaft) is dat 2.000 euro per jaar. Een koe levert jaarlijks 2.400 euro aan melk op. Dan heb ik 400 euro per jaar over voor voer. Dat kan gewoon niet uit.” Tegen megastallen heeft de Noord-Hollandse boer niks. “Maar je moet per bedrijf maatwerk leveren om het in te passen in het landschap. Dat de markt straks gedomineerd wordt door grote bedrijven, gelooft hij niet. “In het lage Holland met zijn kleine weggetjes, zul je altijd gezinsbedrijven houden. Waar veel grote jongens ontstaan, vallen altijd weer gaatjes voor de kleintjes. Dat moet je meer zien als uitdaging dan als probleem.”

Wroetstal

Een soortgelijke opvatting heeft Raymond Cobben, die in het Limburgse Ulestraten sinds 1985 een boomgaard en varkenshouderij runt. Toen hij zijn bedrijf van 1.400 vleesvarkens wilde uitbreiden, bleek dat onmogelijk vanwege stankwetgeving: hij zat te dicht bij woningen in de buurt. Dus gooide hij het over een andere boeg: in Canada stuitte hij op een stalsysteem dat beter wilde zijn voor varkens en mest opleverde die makkelijk afzetbaar was. Vierhonderd varkens staan er nu in de wroetstal met zaagsel die hij een jaar of tien geleden heeft laten bouwen. Na de middagboterhammen met stroop en salami, wil Cobben eigenlijk snel weer aan de slag. Maar hij wil toch ook zijn wroetende varkens laten zien. Even later staat hij in de stal. Grote spinnenwebben hangen aan het plafond, op de bodem van de varkensstal ligt een dikke laag zaagsel waar de varkens hun

snuit in duwen. Cobben heeft er wel eens aan gedacht om er eikels in te stoppen, maar de varkens wroeten zo ook wel. “Het eerste jaar stond ik hier gewoon urenlang over de leuning te kijken naar de varkens”, mi-jmert hij. Vreemd eigenlijk, dit stalsysteem, vindt hij zelf. In tien jaar tijd heeft hij de hokken nog maar één keer helemaal leeg- en schoon-gemaakt. Zaagsel aanvullen volstaat. Poepen en plassen doen de varkens langs de rand bij een opening, waar de mest vanzelf op een band valt die het naar buiten transporteert. “Ik had hier gisteren de voederfabrikant op bezoek met drie Koreanen. Die waren in Nederland om bedrijven te bekijken. Die zeiden: dat kan echt niet.” Ja, het verbaast hem eigenlijk zelf ook wel dat hij helemaal geen last heeft gehad van dierziektes. “Zeker ben ik daar bang voor geweest. Ik was gewend aan *all in, all out*.”

Kleinschalig

Enerzijds wil een boer zijn bedrijf laten groeien en moet je hem niks in de weg leggen, vindt Cobben. Anderzijds zegt hij: “het

managen van de varkensbedrijven waar we nu naar toe gaan, heeft niks met boeren te maken. Die bedrijven zijn niet meer te financieren als gezinsbedrijf.” Zelf wil Cobben niet op die manier boeren. “Momenteel houd ik het op het kleinschalig en overzichtelijk. Ik wil gewoon die grote financiering niet op mijn dak hebben. Ik ga mij bezig houden met afzet, hier in de buurt bijvoorbeeld. Wij zetten nu af aan keur-slaggers en de Jumbo. En we proberen zo tot 30 procent van het voer uit de omgeving te laten komen. Ik houd een dubbel verhaal, realiseer ik me. Ik zie de voordelen van schaalvergroting, maar het zijn niet mijn ambities.” En zo rijdt de trein van de schaalvergroting langs iedere boer, ook al springt niet iedere boer erop. □

Foto: www.eetbewustvarkensvlees.nl

Raymond Cobben: “Het managen van de huidige varkensbedrijven heeft niks met boeren te maken”

Madeleen Helmer, 53
Gaat naar de klimaatop in Durban als: director policies and communication, Rode Kruis Klimaatcentrum.
Volg het Rode Kruis over klimaat op www.climatecentre.org

Ik werkte eind jaren tachtig voor een organisatie die zich met de problematiek van de eilanden in de Stille Oceaan bezighield, toen het onderwerp klimaatverandering opdook. De laagliggende atolstaten waren bezorgd over de zeespiegelstijging. Klimaatverandering kon met flink terugdringen van de broeikasgasuitstoot opgelost worden. De eilandstaten organiseerden zich, schreven een protocolvoorstel dat ik heb helpen promoten. Bij mij bleef de vraag: wanneer gaan we ze echt helpen? Toen COP 6 in 2000 in Nederland plaatsvond leek dat een goed moment om aanpassing aan de onvermijdelijke gevolgen, adaptatie, aan de orde te stellen. Dat was toen heel controversieel. Dan geef je de strijd op, was het idee. Ik kreeg geen poot aan de grond, behalve bij het Rode Kruis. Daar startte ik in 2002 het Klimaatcentrum. In 2007 toen het Bali Actie Plan werd aangenomen was adaptatie een van de pijlers geworden. We hebben veel kunnen bijdragen en zijn ook tevreden met de tekst die uiteindelijk in Cancun werd aangenomen. Die klus is nu klaar. Toch gaan we naar Durban, nu om te netwerken. Je moet jezelf en anderen blijven voeden. Na het mislopen van Kopenhagen lijkt aandacht voor klimaat verdwenen bij milieuorganisaties. Er gaat bijna niemand naar Durban. Dat is niet erg, als ze maar ergens anders bezig zijn. Maar organisaties trekken zich terug uit het klimaatdebat. Dat vind ik buitengewoon zorgelijk. Als er geen politieke wil is, moet je uitgaan van een situatie zonder, en daar je tanden in zetten.

“Wij gaan naar de klimaatop om te netwerken”

DVD

The Economics of Happiness

Een systematische verschuiving van globalisering naar localisatie, daarvoor staat de Amerikaanse International Society for Ecology & Culture, al dertig jaar. Nu hebben ze hun analyse van de wereldeconomie, volgens hun de veroorzaker van de verschillende crises waarin wij ons bevinden, vastgelegd in de waardevolle film *The Economics of Happiness*. Britse appels worden in Zuid-Afrika gewaxt en weer in Engeland verkocht. Amerikaanse to-nijn wordt in Japan verwerkt en weer in de VS verkocht. Landen importeren en exporteren vergelijkbare hoeveelheden van een zelfde product, zoals melk of graan. Handel om de handel dus. Ondertussen overspoelen multi-nationals lokale markten met goedkopere, gesubsidieerde producten, waardoor boeren en andere kleinschalige producenten uit de omgeving hun broodwinning verliezen. Onze economie focust zich kortom op winst, in plaats van op mensen. En de werkelijke kosten (urbanisering, steeds grotere verschillen tussen arm en rijk, het verlies van traditionele cultu-ren, milieuvervuiling) worden in economische modellen doorgaans niet meegeteld. Wat consumentisme met mensen kan doen zien we bij de Ladakh, een volk in het noorden van India. Het was een tevreden volk, dat alles deelde, veel tijd voor elkaar had en geen wer-keeloosheid kende. Na het zien van de materi-ele weelde in reclameuitingen begon men zichzelf arm te vinden en achtergebleven. Na

verloop van tijd werden mensen depressief en individualistischer; ze verloren hun trots en de connectie met de natuur, vroeger de belang-rijkste peiler van hun cultuur. Nadat de tien nadelen van de globalisering zijn uitgediept, richt het tweede deel van de film zich op kleinschalige oplossingen die overal ter wereld worden gezocht: transition towns, stadstuinen in Detroit, de Local Food-beweging en Via Campesina. **The Economics of Happiness, dvd met Nederlandse ondertiteling voor €17,50 via www.omslag.nl**

door op zoek naar gemeenschappen die het wachten op hulp van de regering beu zijn en proberen hun eigen Utopia te vinden buiten het financiële systeem, of de federale overheid. Een stadje in Massachusetts heeft bijvoorbeeld een eigen munt-eenheid ingevoerd, in Idaho is een transition town opgericht en in Colorado Springs wordt over iedere belastingverhoging gestemd. Je onttrekken aan het systeem, is dat de uitweg uit de crisis? **Off the Grid, vanaf 26 januari in de bioscopen.**

BIOSCOOP

One Life

Van de inventiviteit waarmee bruine kapucijnaapjes kokosnoten breken tot de versiertrucs van bultruggen. De slimme jachtmethodes van dolfinen en jacht-luipaarden en hoe sluw Komodovaranen een waterbuffel door de knieën krijgen. *One Life* (ook van BBC Earth) brengt ons van de geboorte tot de creatie van de volgende generatie – en dan nog een stap verder. Zo blijkt dat er tussen al dat fascinerende natuurgeweld een rode draad loopt die al het leven – of we nu vleugels, vinnen, acht poten of twee benen hebben – met elkaar verbindt. Verteld door de Engelse acteur Daniel Craig. *One Life*, sinds begin december in de bioscopen.

BIOSCOOP

Off the Grid

Van de 50 Amerikaanse staten staan er 46 op de rand van faillissement. De werkloosheid in het land is gestegen naar 13 miljoen en 49 mil-joen Amerikanen leven onder de armoede-grens. Regisseur Alexander Oey reisde het land

BLUE RAY/DVD

Frozen Planet

Op de drempel van de winter zijn Sir Attenborough en BBC Earth terug met een nieuwe natuurserie, dit keer gefilmd op de Noordpool en Antarctica. En misschien wel voor het laatst. Attenborough: “Ik heb mezelf lang buiten de discussie gehou-den, omdat ik geen expert ben. Maar als iedereen die je spreekt, beweert dat één en één samen twee is, kun je er niet meer onderuit. De ijsschotsen smelten en de oceanen worden warmer, we staan op het punt veel kwijt te raken.” De serie volgt het ijzige leven van verschillende dieren gedu-rende de seizoenen, met hun lange maanden zonder zon en lange maanden zonder duisternis. Waar in de rest van de wereld rupsen binnen een paar maanden in vlinders verande-ren, doet de beerrups er hier veertien jaar over om te vol-groeien. Een kolonie van 400 duizend koningspinguïns krijgt te maken met een onverwacht probleem: warmte. De groten gaan surfen, terwijl de wollige kuikens een verkoelend mod-derbad nemen. En voor het eerst is vastgelegd hoe een dwergvinvis tussen de ijsschotsen twee uur lang opgejaagd wordt door een groep orka’s. De verschijning van *Frozen Planet* gebeurt in nauwe samen-werking met het Wereld Natuur Fonds (WNF), dat dit jaar vijf-tig jaar bestaat en in zijn jubileumjaar extra aandacht vraagt voor de Noordpool.

ACTIE
3 dvd's
Frozen Planet

Frozen Planet, vanaf 13 december op 4-disk dvd en 4-disk Blu-ray. Wie de Nederlandstalige versie koopt, doneert tegelijkertijd aan het WNF.

ACTIE: Down to Earth geeft drie dvd's weg!
Mail redactie@downtoearth-magazine.nl ovv ‘Frozen Planet’ plus uw naam en adres.

Slobbe

Mis het niet

Een jaar geleden zaten we samen op een omgevallen boom. We keken naar de buizerd en de planten om ons heen om te zien of we daarin sporen van het broeikas-effect konden ontdekken. Helemaal niks. Klimaatverandering, stelden wij vast, was iets waar we over konden lezen, waar we rekening mee moesten houden ... maar waar we niets van konden zien. Een onzichtbare, onaanraakbare ontwikkeling. Tot vorige week. Ze kwam bij me terug en nam me mee naar buiten. “Kijk,” zei ze. Ik zag een druilerige ochtendmist, fietsers en auto’s op de straat, huizen – half in slaap – en grauwe wolken in de lucht. “Is het jou ook opgevallen?” Ik had geen idee waar ze op doelde. “Je moet goed kijken,” zei ze. “Niet alleen met je ogen, maar met je hoofd, je hart, je hele lichaam.” Ze wees naar de wolken. “De wolken zijn veranderd. Niet altijd, niet iedere dag, maar wel steeds vaker. Er zijn meer mensen die dat hebben gemerkt.” De wolken zagen er inderdaad vreemd uit, maar dat vind ik – eerlijk gezegd – wel vaker. Ik loop graag met mijn hoofd in de wolken en kan inmiddels flink wat soorten onderscheiden. De stapelwolken, bijvoorbeeld, die vanaf de grond in thermiekbellen ontstaan. En de dradige, bijna harige vederwolken die je ’s zomers zo mooi boven het land ziet hangen. Ik weet van de sluierachtige nevelslierten die Nebulous genoemd worden, van de zware, elektrisch geladen buienwolken bij onweer en hoger, veel hoger, de prachtige parelmoerwolken en lichtende nachtwolken. “Wolken veranderen altijd,” zei ik. “Dat is wat wolken doen.” Maar daar wilde ze niets van weten. Ze vertelde dat de wolken gemiddeld genomen zwaarder waren geworden. Compacter. “En ze drijven steeds vaker langs en over elkaar heen.” Ik had trek in koffie en stelde voor weer naar binnen te gaan. Ze sloeg een arm om mijn schouder en gaf toe dat ze het niet bewijzen kon. Het was een gevoel, dat in de loop der maanden sterker werd. “Het sluit aan bij wetenschappelijke voorspellingen over de effecten van klimaatverandering. We krijgen vaker extremer weer. Lange, natte zomers. Warme, gortdroge lentes. Zwoele novembernachten gevolgd door ijsskoude winters. Er hangt onrust in de lucht.” “We schrijven geschiedenis”, zei ze. “Kijk omhoog; mis het niet. Voor het eerst kunnen we met het eigen ogen zien.” Kippenvel op straat. Het zou toch niet waar zijn?

Thomas van Slobbe is directeur van Stichting wAarde en thriller-auteur. Elk nummer deelt hij met ons een lichtvoetig verhaal over duurzaamheid.

Illustratie: Renée Gubbels

Van wie is de wind?

Moeten we windenergie aan grootschalige projectontwikkelaars overlaten of moet de samenleving zelf de controle houden? Om deze vraag draait volgens de makers de documentaire *Cape Spin*.

Voor de kust van Cape Cod ten zuid-oosten van Boston moet het allereerste Amerikaanse windmolenpark in zee komen. Het plan heeft geleid tot een heftige strijd tussen voor- en tegenstanders. Gezamenlijk spendeerden ze inmiddels 70 miljoen dollar om hun gelijk te halen. “Dit is een Amerikaans voorbeeld van een discussie die internationaal speelt”, benadrukken regisseurs Robbie Gemmel en John Kirby. Ze waren in november op het IDFA-festival om hun documentaire *Cape Spin: An American Power Struggle* onder de aandacht te brengen.

Objectief

Robbie Gemmel volgt de controverse rond de bouw van het windmolenpark – inmiddels teruggebracht tot 130 gigantische windturbines op een gebied zo groot als Manhattan – vanaf het begin in 2001. Aanvankelijk filmt hij alleen de openbare bijeenkomsten, maar na verloop van tijd krijgt hij toegang tot de campagnes van de twee belangrijkste opposanten, Clean Power Now en Alliance to Protect Nantucket Sound. “Bij de voorstanders werd ik met open armen ontvangen, die grepen de kans hun standpunten naar voren te brengen meteen aan”, zegt Gemmel. “De tegenstanders deden aanvankelijk nogal geheimzinnig. Begrijpelijk, want hun strategieën zijn niet altijd even zuiver.” Omdat de regisseurs een objectieve film wilde maken, ging de Alliance alsnog overstag, zonder inspraak te eisen. De enige concessie die de makers deden is dat ze in de film hebben opgenomen hoe “lelijk” de windmolens er straks uit zullen zien. Aangezien rijke, invloedrijke Amerikanen met buitenhuizen aan de kust van Cape Cod de tegenstanders steunen, wordt de term ‘nimby’ veelvuldig gebezigd. Een van de grootste financiers van het tegenkamp, steenkolenmagnaat Bill Koch, roept het letterlijk in de media. Waarop een lobbyist van de voorstanders opmerkt: “Hoe groot is de achtertuin van die gasten eigenlijk?” “Natuurlijk gaat het Koch er meer om dat de energiemarkt door dit project dreigt te veranderen”, zegt Kirby. “Cape Wind is het begin van

een heel netwerk van offshore windmolenparken”, vult Gemmel aan. “Als de infrastructuur er eenmaal is, dan zullen meerdere projecten volgen. Producenten van fossiele brandstoffen doen alles wat ze kunnen om dit tegen te houden.”

Schaarste

En dat is ze volgens Kirby decennia lang gelukt. “Het lukt de fossiele brandstoffen-industrie al tientallen jaren hernieuwbare energie te dwarsbomen. We hadden wereldwijd zoveel verder kunnen zijn. Maar de wind is gratis en daarmee kun je op de handelsmarkten niet op dezelfde manier speculeren als met olie of gas. Die platforms kunnen ze sluiten om schaarste te creëren, maar dat kan niet met wind. Op de lange termijn kunnen ze gewoon niet zoveel geld verdienen met hernieuwbare energie.” Dat de discussie complex is, blijkt wel als ook de ‘groene’ senator Ted Kennedy actie begint te voeren tegen het windmolenpark. Ook zijn familie heeft een buitenhuis dat uitkijkt op Cape Wind. Kennedy’s argument is echter dat 800 miljoen dollar belastinggeld in de zakken van een private projectontwikkelaar verdwijnt. Een legitiem punt, vindt Kirby, en een belangrijke discussie die uit de controverse rond Cape Wind is voortgekomen. “Van wie zijn de wind en het land waarop het project is gebouwd? En wie krijgt de winst ervan? Dat geldt trouwens voor alle grondstoffen, het is het systeem dat we hebben. Hopelijk verandert dat in de toekomst met de derde weg die wij in de film voorstellen. Ik vind dat de toekomst van onze grondstoffen een democratisch gecontroleerde toekomst moet zijn, en ook het eigendom moet democratisch geregeld zijn. ‘Occupy’ de grondstoffen, als ik die term mag aanhalen.” Overigens is het ‘pro’-team dáár nu juist niet blij mee. “Ze vinden het te kleinschalig en ze zijn bang dat moeilijk is om het te financieren.” Bovendien: Cape Wind heeft inmiddels ook slechts de helft van zijn financiering rond. En uiteindelijk doen de ontwikkelaars het ook niet vanuit altruïstische motieven.

Het groene pessimisme

Ja, dat nieuwe probleem, het ‘broeikaseneffect’... Beste mensen in de politiek, er moet toch écht geld komen voor onderzoek naar dit milieuonderwerp. Want als het verbranden van fossiele brandstoffen zulke gevaren met zich mee brengt, dan moeten we misschien denken over CO₂-vrije alternatieven. Zoals kernenergie. Vond de kernenergie-lobby. En de door hen aangesproken bewindslieden met hen. Jawel, toen vanaf 1986 het broeikaseneffect, dat toen nog het ‘koolzuurprobleem’ werd genoemd, de politiek bereikte, was het helemaal geen ‘fabeltje van links’. Sterker nog, milieuclubs waren terughoudend met het oppakken van dit ‘rechtse’ onderwerp. Dit is een van de boeiende dingen die duidelijk worden als Wijnand Duyvendak het klimaatbeleid in Nederland onder de loep neemt. Eigenlijk is het verhaal van het klimaatbeleid exemplarisch voor de manier waarop milieu in het verdomhoekje is geraakt. Duyvendak vertelt de pijnlijke geschiedenis van hoe klimaat ooit voortvarend door de Nederlandse politiek werd opgepakt, maar langzaam maar zeker een taboe-onderwerp werd. Hoe klimaatverandering eerst te onbegrijpelijk was, en daarna te groot om aan te pakken. Hoe eerst de politiek wilde en de bedrijven niet, en daarna de bedrijven wel, maar de politiek niet. Dat het onderwerp eerst rechts was, en toen links. Hij laat zien dat enkele personen een enorm verschil hebben gemaakt, wat de kwalijke rol van VNO-NCW was en wat de milieubeweging anders had kunnen doen. Wat er mis ging dat VROM nu niet meer bestaat, en hoe de vondst van de gasbel onder Slochteren funest was voor de ontwikkeling van duurzame energie. Ook verfrissend: Duyvendak bekritiseert het groene gehalte van zijn eigen partij, GroenLinks. Dit boek moest geschreven worden, want dat het er nog niet was, is eigenlijk al verwonderlijk. Het is verplichte kost voor iedereen die zich met klimaatbeleid bezig houdt. Toch maakte zich halverwege een soort moeheid van me meester. Weer een politiek besluit, een rapport, een conferentie, weer iets dat hoopvol begint, maar later misgaat. Weer een oud-politicus die nu wél wil vertellen wat hij ervan vindt. Misschien ben ik te jong of niet klimaat-gek genoeg om alle tot in detail beschreven politieke momenten te hebben meegekregen? Of misschien is het omdat ik al weet hoe het eindigt? Hoe dan ook, ik vat de boektitel op als ironie. Toegegeven, Duyvendak doet aan het eind van het boek erg zijn best om doemdenken over de toekomst te voorkomen, door hoopvol aan te geven hoe we uit de huidige loopgravenoorlog kunnen komen. Of dat de weemoedigheid tegengaat, zal voor iedere lezer anders zijn...

Annemarie Opmeer

Het groene optimisme. Het drama van 25 jaar klimaatpolitiek. Wijnand Duyvendak. Prometheus/Bert Bakker, 358 pag. ISBN 9789035137097. Prijs €29,95.

PUBLICATIES

Weemoedig dagboek

Natuur is dichtbij in de boeken van Koos van Zomeren, zo ook in *Naar de natuur*, een natuurdagboek. Niet alleen de flora en fauna die hij ziet tijdens zijn wandelingen komen voorbij, ook deelt hij gesprekken, beschouwingen en de totstandkoming van zijn columns. Een persoonlijk en beetje weemoedig boek over wat natuur nog is in dit land.

Naar de natuur. Koos van Zomeren. De Arbeiderspers, 2011. ISBN 9789029576086. Prijs €24,95. 402 pag.

Het antropoceen

Opnieuw een boek over de ecologische grenzen van de aarde door wetenschapsjournalist Mark Lynas, auteur van *Zes graden*. In *De mens als god* beschrijft Lynas negen gebieden, waaronder biodiversiteit, klimaat, zoetwater, gif en ozon, waar we grenzen naderen of overschrijden. Met behulp van wetenschappelijke publicaties geeft hij elk van deze grenzen een getal, en scoort hij waar en hoe veel we overschrijden.

De mens als god. Hoe de aarde het antropoceen kan doorstaan. Vertaling van *The God Species*, Mark Lynas. Jan van Arkel, november 2011. ISBN 9789062245109. Prijs €14,95. 299 pag.

Groen zijn, wél makkelijk

Op zoek naar een heerlijk kleurrijk boek voor de feestdagen? Dit praktische boek volgt op de tv-serie *It's not easy being green*, van de BBC, waarin de verhuizing van de familie Strawbridge naar een duurzame, zelfvoorzienende plek wordt gevolgd. Nu vertellen Dick en James je alles wat je maar wilde weten over zelfvoorzienend leven, van voedsel verbouwen, afval beheren, bouwen met stro en dieren houden tot huis-tuin en keukenmiddeltjes maken.

Overleven op je eigen km². Vertaling van *Practical Self Sufficiency*. Dick & James Strawbridge. Fontaine Uitgevers, Lannoo, 2011. ISBN 9789072975096. Prijs €29,95. Hardcover, 304 pag.

ADVERTENTIE

De Postcode Loterij helpt!

Milieudefensie is al sinds 1996 partner van de Nationale Postcode Loterij, de grootste goede doelen loterij van Nederland. Met steun van de deelnemers van de Postcode Loterij zet Milieudefensie zich in voor het landschap, een gezonde landbouw en een goed klimaat.

Voor € 10,75 per lot speelt u al mee.
Meld u aan via 0900-300 1500 (10 cpm)
of ga naar www.postcodeloterij.nl
Alvast hartelijk dank voor uw deelname.

Recensie

Welvaartsresten

We bulken van de spullen. Op elke zolder, in elke berging, in elke bedrijfsopslag liggen dingen te verstoffen. Het bedrijf Chatoui (van ‘spullenjutter’ Katja Staring) wil de consument en het bedrijfsleven laten zien wat er allemaal mogelijk is met afdankertjes, afval en restmaterialen. Oude gordijnen, omajurken, reclame-doeken, tafelkleden of afgedragen jeans laat Chatoui voortleven als tas, kussen of keukenschort. De nieuwe producten die Chatoui ontwerpt van ‘welvaartsresten’ worden op diverse plekken in Nederland geproduceerd bij sociale werkprojecten. Geld of ‘groene credits’ verdienen met eigen afval? Chatoui bedenkt duurzame toepassingen voor bedrijfsrestanten door er een uniek relatiegeschenk en/of nieuw consumentenproduct mee te ontwikkelen. Zo maakten ze al etuis, mappen, tassen en sleutelhangers voor klanten. www.chatoui.nl. **Voordeel:** Helemaal people, planet, profit. **Nadeel:** Hoewel cradle to cradle, is niet al het gebruikte materiaal duurzaam.

Buitengewone varkens

Voor de (varkens)vleeseters onder u een tip: buitengewoon vlees van Buitengewone Varkens. Het initiatief Buitengewone Varkens wil toe naar een doorbraak in de varkenshouderij. Een doorbraak richting lekker, gezond en eerlijk. Eerlijk voor de varkens, want die leven in alle vrijheid in familiegroepen in bossen, boomgaarden en akkers van de gemeente Hof van Twente, hoewel ze uiteindelijk wel bij zelfslachtende slagers in de buurt belanden. Eerlijk richting de boeren die het dagelijks toezicht verzorgen en een eerlijke prijs krijgen. En de consument betaalt een eerlijke consumentenprijs die vanzelfsprekend hoger is dan kiloknallers uit de supermarkt. Buitengewone Varkens fokt met twee “gezonde en sterke rassen”: de Bonte Bentheimer en het Gascon varken. Buitenvarkens zijn minder vaak ziek dan binnenvarkens, volgens het initiatief, dus doen ze niet aan preventief antibioticagebruik. Voor dit initiatief is Buitengewone Varkens op zoek naar investeerders. De idee is 100 euro te investeren. Daarvoor krijg je voor 150 euro aan Buitengewone Varkens producten

(gedurende 3 jaar een vleespakket ter waarde van 40 euro en toegang voor twee personen tot één van de evenementen ter waarde van 30 euro). Op dit moment bestaat de kudde uit 36 buitengewoon blij biggen en 265 crowdfunders. Meer informatie: www.buitengewonevarkens.nl **Voordeel:** Liever vlees van een buitengewoon blij varken, dan van één uit een megastal. **Nadeel:** Het ene moment huppelen de varkens vrolijk in de bossen, het volgende moment hangen ze aan een haak bij de slager om de hoek.

Duurzame buren

De Organisatie vóór Duurzame Energie is belangenbehartiger van particuliere energieproducenten en heeft het internetplatform duurzameburen.nl opgestart. Hier kunnen ervaringen en tips worden uitgewisseld. Inmiddels vind je er vele honderden duurzame pioniers en mensen die duurzaam willen worden. Leuk is hierbij het lokale element: de website toont waar de particuliere tipgevers wonen. Er komen elke dag groene stippen bij op de duurzameburen-kaart. De tips zijn ingedeeld in rubrieken. Van handomdraai-oplossingen als ‘energie besparen door je warmwaterboiler op een lagere temperatuur te zetten’ en aankoopadviezen van energiezuinige apparaten tot advies als ‘hoe een zonneboiler direct aan te sluiten op een wasmachine’. www.duurzameburen.nl **Voordeel:** Een concrete en makkelijke manier om duurzame kennis in huis te halen. **Nadeel:** Je moet je jezelf wel publiek vindbaar maken.

Van dak naar bord!

Geef haar jouw dak en zij geeft jou verse, biologische groenten. Dakboerin Annelies Kuiper maakt biologische groentetuinen op daken en indien gewenst onderhoudt zij ze ook. De oogst kun je direct eten. ‘Van dak naar bord!’ is dan haar slogan. Een daktuinderij heeft alle voordelen van een groendak: isolatie, regenwaterafvang, leefruimte voor insecten en vogels, en het extra voordeel van biologische producten. De dakboerin maakt gebruik van biologisch zaad en plantgoed. Voor de berekening van dakconstructies, de aanleg van de ondergrond en het aanvragen van vergunningen en subsidies, werkt zij samen met deskundigen. Dus je hoeft niet bang te zijn dat de pompoenen door het dak zakken. www.dakboerin.nl **Voordeel:** Steden worden een beetje groener. **Nadeel:** Alleen geschikt voor platte daken.

Doe het zelf

Snotteren en snuiten

Zo tegen het einde van het jaar is voor het gros van de Nederlanders weer snotteren en snuiten geblazen. We slepen onszelf de dag door met Paracetamol, Strepsils en Oscilloccoccinum. Echt helpen doet het allemaal niet, want tegen griep en verkoudheid schijnt geen geneesmiddel te bestaan. In plaats van pillen uit pakjes, kun je net zo goed je toevlucht nemen tot huis-tuin en keukenmiddeltjes. En laten die nou naadloos in een zelfvoorzienend leven passen. Daarom een lijstje mogelijke middeltjes tegen veelvoorkomende winterkwalen (en meteen wat eigen-tuin-suggesties voor volgend jaar):

Verstopte neus: Snijd een flinke ui in grote stukken en leg deze ‘s nachts op een schoteltje naast je bed. Grote kans dat je ‘s ochtends weer vrij kunt ademen. **Verkoudheid:** Probeer een kopje gemberthee. Verzacht meteen je keelpijn, mocht je daar ook last van hebben. Kook een paar centimeter geraspte gemberwortel tien minuten in een halve liter water. Roer er twee eetlepels citroensap en een eetlepel honing doorheen. Even zeven en drinken maar. **Hoest:** Verlicht je hoest met een hoestdrank van gesmolten boter, bruine suiker en voor de liefhebber een flinke scheut cognac. Of neem elke twaalf uur een hapje honing met zonnebloemolie of citroensap. **Keelpijn:** Gorgelen helpt! Bijvoorbeeld met warm citroensap met zout. Of met saliethee en zeezout. Laat twee theelepels gedroogde salie tien minuten trekken in een kopje gekookt water. Zeef de thee, roer er een 0,5 theelepel zeezout doorheen en gorgel een paar keer per dag met het mengsel. **Griep:** Voel je een griep of verkoudheid opkomen? Kauw meteen twee tenen rauwe knoflook uit. Hoef niet de hele wereld te ruiken dat je een griepje probeert te voorkomen, eet dan daarna nog wat verse peterselie. **Heeft de griep je in zijn greep?** Neem driemaal daags een eetlepel vlierbessiroop. Of maak een pittige kruidenthee van 1/3 vlierbloesem, 1/3 munt en 1/3 duizendblad, heet water, een flinke schep honing, kaneel en wat geraspte gemberwortel. **Algehele malaise:** Heb je van alles een beetje en voel je je vooral lamlendig? Dan doet een kommetje huisgemaakte kippensoep wonderen. De stoom ontstopt je neus, de bouillon remt eventuele ontsteking en voeg je flink wat knoflook en pepers toe aan je soep, dan gaan ook je luchtwegen weer open. Heerlijk!

Zo zijn er nog talloze huismiddeltjes en keukenmengseltjes die je de winter doorhelpen. Kijk ook eens op www.voorama.nl of www.gezondheidsnet.nl. Wellicht overbodig om hier aan toe te voegen is dat dit soort middeltjes prima zijn, zolang je problemen niet te serieus zijn. Dan moet je natuurlijk gewoon even bij een dokter langs!

Nienke Oosterbaan is auteur van *Fred & Wilma in de Vinexwijk* en geeft ons elk nummer een leuke tip om zelfvoorzienend te leven.

Blauwe bliksem

De Europese Unie is best OK. Zeker als je mee mag op reis naar Italië, om daar in een elektrische jeep rond te rijden in een paradijselijke wijngaard, de eerste ‘als klimaatneutraal gecertificeerde ter wereld.’ Tussendoor keuvelend met aardige journalisten uit andere EU-landen, en uiteraard uitbundig proevend van Italiaanse top-olijfolie, -wijn, -kaas en -pasta. Wel af en toe het hoofd er bij houden, zeker toen de Europese landbouwvoorlichter sprak over aanstaande veranderingen in het landbouwbeleid. Met boeiende voorstellen: een boer moet minstens drie gewassen gaan telen, waarbij geen enkele meer dan zeventig procent van zijn land mag beslaan en het derde minstens vijf procent. Dat is bedoeld om monoculturen terug te dringen, want die zorgen voor extra ziektes en plagen (dus meer gifgebruik) en minder biodiversiteit. Ook interessant: minstens zeven procent van hun land moeten boeren gaan inrichten als ‘ecological focus area’, zoals heggen, bomen, akkerranden, braakliggende grond. Hoe moeten de Nederlandse glastuinders en vee-industriebedrijven dat doen? ‘Met de Nederlanders hebben we veel problemen’, aldus de EU-woordvoerder. Want wat vindt onze staatssecretaris Bleker er van? Die zet zijn bekende perverse werkwijze in om die groene onderdelen tegen te houden of af te zwakken. Je schaamt je tegenwoordig dood als Nederlander, te midden van beschaafde mede-Europeanen.

Michiel Bussink verbouwt eten, geeft workshops over eten en schrijft over eten. Onder andere in zijn boeken *Lekker landschap* en *Ik eet dus ik ben*.

Gelukkig heeft Bleker het in Europa niet alleen voor het zeggen en blijven we zelf aan de gang. Zoals de Italianen er zelfs onder Berlusconi voor wisten te zorgen dat er op scholen daar dagelijks een miljoen biologische maaltijden worden geserveerd. We moeten het zelf doen, tegen de verdrukking in. Of zoals we in de Achterhoek – ons eigen Piemonte – zeggen: *He’w zelf, ku’w zelf, doe’w zelf*. Niet toevallig de ondertitel van het pas verschenen Smaakboek Achterhoeks Fruit van mijn hand (zie www.nelles.nl), waarin de Achterhoekse eetcultuur op de kaart wordt gezegd, inclusief mooie verhalen van vakmensen én recepten, zoals deze Blauwe bliksem.

- Benodigdheden*
- * 1 kilo aardappels
 - * 1 kilo stoofperen of rijpe handperen
 - * 50 gram boter
 - * azijn
 - * peper en zout
 - * spekjes of rooktofu

Blauwe bliksem is net zoiets als hete bliksem, maar dan met peren in plaats van appels. Wanneer bereid met stoofperen: deze eerst twee uur in een laagje water apart koken. Vervolgens door de gare aardappelen stampen. Rijpe handperen kunnen met de aardappelen worden meegekookt. Afgieten, door elkaar stampen en op smaak brengen met peper, zout, boter, azijn en gebakken spekjes of rooktofu.

Beginspraak

Wilt u met uw bewonersgroep, wijkraad, milieu- of natuurorganisatie meer invloed hebben op de inrichting van uw leefomgeving? Wilt u dat er rekening wordt gehouden met uw kennis over de wijk of over het voorkomen van bijzondere planten of dieren?

Dan doet u er goed aan om zo vroeg mogelijk mee te denken met plannersmakers, zoals de gemeente. Planners liggen in die fase nog niet vast. Er zijn minder voldongen feiten en de hakken staan nog niet in het zand. Er kan nog geschoven worden met wegen en gebouwen.

Ook voor plannersmakers is het interessant om te weten wat er speelt in de regio. Sommige bestuursorganen inventariseren dan ook vooraf waar de bewoners behoefte aan hebben. Vervolgens kunnen zij de verkregen informatie in hun planners verwerken.

Zo'n werkwijze lijkt voor de hand te liggen, maar in de praktijk ontstaat een plan vaak eerder vanuit de behoefte van een projectontwikkelaar of een bestuursorgaan, dan vanuit de wensen van de bevolking.

Toch loont het om met elkaar om tafel te gaan zitten, voordat er besluiten worden genomen, zeker als daarbij goede afspraken worden gemaakt over wat er met de inbreng van de deelnemers gebeurt. Wie zich betrokken en gehoord voelt, zal minder vaak naar de rechter stappen. Besluitvormingsprocedures lopen daardoor soepeler en sneller.

Dat zal natuurlijk niet altijd zo zijn, want zeker bij grote projecten hebben mensen vaak tegenstrijdige belangen. Het is dan aan het democratisch gekozen bestuur om een besluit te nemen, na een goede belangenafweging. Maar toch, als er in het begin goed is geluisterd naar de wensen van betrokkenen, zullen zij minder snel geneigd zijn om tegen de planners in te gaan. Simpelweg omdat die planners beter zijn.

Hoe blijft u op de hoogte? Via de gemeentelijke website, lokale krant of bijvoorbeeld via lokale politici kunt u er achter komen wat er zoal voor ruimtelijke ontwikkelingen verwacht worden. Hou die in de gaten! Dan kunt u in een vroeg stadium contact opnemen en er op aandringen dat bewoners betrokken worden.

Jacqueline Mineur is als jurist werkzaam bij Milieudefensie en advocatenkantoor HABITAT te Amsterdam. Samen met Barry Meruma, advocaat bij HABITAT, schrijft zij over omgevingsrecht.

Down to earth
Nummer 6, december 2011

Down to earth is een uitgave van Vereniging Milieudefensie en verschijnt zes maal per jaar. Het blad wordt gemaakt op basis van een onafhankelijk redactiestatuut. De artikelen geven niet noodzakelijk het standpunt weer van de Vereniging Milieudefensie. Wie kopij wil inzenden, wordt verzocht vooraf contact op te nemen met de redactie. Overname van artikelen is mogelijk na overleg met de redactie.

Redactieadres
Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam
T: 020-5507374
F: 020-5507310
E: redactie@downtoearth-magazine.nl
www.downtoearth-magazine.nl

Redactieraad Victor van den Belt, Kees van den Bosch, Wyke Smit, John Verhoeven.
Redactie Freek Kallenberg, Annemarie Opmeer (hoofd)

Abonnement
Minimaal €34,- per jaar. U bent dan tevens lid van Milieudefensie.

Bankrekeningnummer: 18650
Opzeggingen alleen schriftelijk via de Milieudefensie Servicelijn, Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.
Opzeggen kan tot 1 november voor de eerste helft van het kalenderjaar en tot 1 mei voor de tweede helft van het kalenderjaar.

Servicelijn (voor abonnees, administratie en vragen):
T: 020 6262620
E: servicelijn@milieudefensie.nl

Advertenties
Tarieven en opgave via Adviesbureau Cadex, Tuin 12, 4307 Oosterland (Zld).
T: 0111-643307. F: 0111-644084.
E: info@cadex.nl

Druk: Senefelder Misset, Doetinchem
Dit tijdschrift is gedrukt op Reviva Print (100% kringloop)
Opname: 21.000

ISSN: 2211-0712

ADVERTENTIES

Haal duurzame kennis in huis!

Duurzameburen.nl is de bron voor praktische informatie als het gaat om duurzaam bouwen en wonen, energiebesparing en -opwekking. Hier hoor je van de doeners uit je eigen buurt wat werkt en wat niet.

Duurzameburen.nl
is een initiatief van ODE www.duurzameenergie.org

DE NIEUWE KEUKEN...

Natuurlijke materialen, energiezuinige apparatuur, oerdegelijk vakmanschap. Ontworpen en uitgevoerd volgens uw **eigen** wensen.

Bernhagen Natuurkeukens, Traay 196-198, Driebergen-Rijsenburg, tel. (0343) 755 006.
info@natuurkeukens.nl
www.natuurkeukens.nl

...NATUURLIJK MOOI

Doe mee!
Kijk voor een actueel activiteitenoverzicht op www.milieudefensie.nl/doemee

Actieteam zoekt nieuwe leden. Het actieteam van Milieudefensie is op zoek naar enthousiaste mensen voor het 'stoutere' werk. Ben jij bereid om mee te doen aan een blokkade of een bezetting? Of kan je met een spandoek van een kantoorflat abseilen? Dan zoeken we jou! Meer weten? Neem contact op met onze actievoordinator Varpu Sairinen: varpu.sairinen@milieudefensie.nl

Milieudefensie Leden
Zaterdag 3 maart is de eerste volgende leden dag van Milieudefensie! Op deze dag kijken we vooruit naar de campagnes van 2012. Het programma is gevuld met inhoudelijke discussies over onze thema's, presentaties van nieuwe campagnes en verdiepende workshops. Kijk op www.milieudefensie.nl/leden voor meer info. Opgeven kan via de servicelijn: 020-6262620 of op: ledenag@milieudefensie.nl

Nieuwe Leden Ben je nieuw lid bij Milieudefensie? Wil je ons beter leren kennen, te weten komen wat Milieudefensie je te bieden heeft of zien met welke campagnes we op dit moment bezig zijn? Kom dan op **17 maart** naar de nieuwe leden dag van Milieudefensie en maak kennis met Milieudefensie en onze campagnes. Meer info vind je op: www.milieudefensie.nl/leden of ledenag@milieudefensie.nl

JMA-kerstdiner JMA bestaat 20 jaar. Daarom geven we op zondag 18 december een extra feestelijk biologisch kerstdiner verzorgd door Peer's catering. Natuurlijk is er ook een vegetarische optie. Plaats BR25, Burgemeester Reigerstraat 28, Utrecht. Kosten € 15,-. JMA leden betalen slechts € 7,50. Opgeven kan via bestuur@jma.org.

Oproepen en Agenda

Cursus Fair & Green Deal Vanaf 13 januari kun je deelnemen aan de een cursus van 9 vrijdagmiddagssessies over de Fair & Green Deal. Hoe komen we tot een solidaire en ecologisch duurzame samenleving? Locatie: Hogeschool Windesheim. Kosten € 175,-, Organisatie: Platform Duurzame en Solidaire Economie. Meer info op www.platformdse.org.

Warme Truien Dag Vrijdag 10 februari is de jaarlijkse dag rond energiebesparing: zet de verwarming een graadje (of meer) lager en trek een warme trui aan. Tal van ludieke acties in het hele land. Ook voor scholen, bedrijven en overheden. Op tal van locaties. Organisatie: Klimaatverbond Nederland, www.warmetruiendag.nl.

Adverteren in Down to Earth?

ADVIESBURO
CADEX

0111 643307 | info@cadex.nl | www.cadex.nl

ADVERTENTIE

Milieudefensie bedankt alle leden en donateurs voor hun steun in 2011!

En wenst iedereen fijne kerstdagen en een gelukkig 2012

Zacht protest

Het is het woord van het jaar 2011 volgens het instituut voor Nederlandse Lexicologie en een nieuwe vorm van straatkunst: wild-breien. Deze vriendelijke vorm van handwerkgraffiti – in het Engels *yarn bombing* genoemd – maakt de openbare ruimte in steden net wat beter te pruimen, met kleurrijke, zachte creaties in vaak grappige context. De nieuwste variant heet *plant bombing*. Breisels die plantjes kunnen herbergen. Derek Powazek, die erg van planten houdt, en zijn vrouw Heather Powazek Champ, die graag breit, bedachten deze vorm van *guerilla gardening* in gebreide tasjes en kussens. Een hand-leiding staat op hchamp.com/2011/08/19/plant-pockets of kijk op plantbombing.com

Tekst Annemarie Opmeer Beeld Derek Powazek

Oneindig duurzaam isoleren met SCHELPEN

De Romeinen wisten het al: een laag schelpen onder marmeren bouwwerken vormde een buffer tegen opkruipend vocht en hield zowel hitte als kou op afstand. Isoschelp, gevestigd in Yerseke, benut de bijzondere eigenschappen van schelpen bij het isoleren van kruipruimtes en vloeren onder woningen.

De meeste mensen komen er nooit en kijken er maar zelden in: de kruipruimte onder hun woning. Zij zijn zich niet bewust van de invloed die deze, meestal van spinnenwebben vergeven ruimte kan uitoefenen op het leefklimaat in huis. Daarom loont het de moeite de kruipruimte eens te (laten) inspecteren op bijzonderheden. "Een hoge vochtigheidsgraad, vieze luchtjes en ongedierte in huis vinden vaak hun oorsprong in een zompige kruipruimte. Dat geldt ook voor optrekkende kou. Een o zo alledaags en 100 procent natuurlijk product biedt de oplossing: schelpen, gewonnen uit de Noordzee, Waddenzee en Zeeuwse wateren. Breng een laag schelpen aan in de kruipruimte en deze wordt droger, dankzij voortdurende natuurlijke drainage." Aan het woord is Heleen Dingemanse, mede-eigenaar van Isoschelp in Yerseke dat sinds 25 jaar expert is in isolatie met behulp van schelpen.

GOED VOOR MILIEU, KLIMAAT, GEZONDHEID EN PORTEMONNEE
Dingemanse: "Isolatie met Isoschelp levert een zuiverder klimaat en een gelijkmatiger temperatuur in de woning op. De vochtigheidsgraad daalt aanmerkelijk. Zwammen, schimmels, pissebedden, vliegjes en andere ongewenste beestjes krijgen geen kans. Voor bijvoorbeeld reuma- en astmapatiënten, die gevoelig zijn voor bovengenoemde factoren, betekent dat een grote verbetering van hun gezondheidssituatie." Nog een voordeel: Isoschelp werkt geluidwerend. Maar daar blijft het niet bij, want schelpen zijn in twee opzichten duurzaam: ze zijn onverwoestbaar en niet belastend voor het milieu. Bovendien zijn ze energiebesparend en dat is weer prettig voor de portemonnee. Dingemanse rekent voor: "Een gemiddeld huishouden bespaart dankzij Isoschelp jaarlijks zo'n 190 kubieke meter gas, ofwel 120 euro.

Ook betekent het een verlaging van CO₂-uitstoot met 338 kilo per jaar. Behalve dat verhoogt isoleren met Isoschelp de waarde van een woning; onderzoek heeft uitgewezen dat 75 procent van de Nederlanders meer geld overheeft voor een energiezuinig huis." Het Bouwstoffenbesluit eist een minimale isolatiewaarde - de zogenaamde r-waarde - van 2,5. Om die te bereiken, is een laag Isoschelp van 25 centimeter dikte al voldoende. Voor een hogere isolatiewaarde is het een kwestie van een dikkere laag Isoschelp aanbrengen.

DE WETENSCHAP ACHTER ISOSCHELP

In veel kruipruimtes ligt zand, dat een capillaire werking heeft. Daardoor trekt vocht door het zand omhoog. Door de kou in de bodem condenseert het vocht tegen de bovenliggende vloer, die kou en vocht 'doorgeeft' naar de woning. Een pakket Isoschelp daarentegen bestaat voor 75 procent uit stilstaande lucht die voorkomt dat vocht en kou de bovenliggende vloer bereiken. De schelpen sluiten tevens de bodem en weren stank en gassen - radon bijvoorbeeld, een licht radioactief gas dat van nature vrijkomt uit de bodem en uit bouwmaterialen als beton en natuursteen. Schelpen stoten zelf geen radongas uit.

FRAAI GEWELFDE SCHELPENBANKEN

De voorraad Noorse stroomschelpen die Isoschelp gebruikt, is oneindig. Talloze miljoenen weekdieren zorgen elk jaar weer voor een aanwas van circa 200.000 kubieke meter. En dat betreft dan alleen nog maar de Waddenzee. Dingemanse: "Onderzeese stromingen voeren de schelpen mee en deponderen die op fraai gewelfde schelpenbanken. Met grote zuigers worden de schelpen aan boord van schepen gebracht en gezeefd. Eenmaal aan land ondergaan ze nogmaals een zeef- en reinigingsbehandeling. Dan zijn ze rijp voor toepassing als isolatiemateriaal. De procedure is van begin tot eind milieuvriendelijk, er komt geen chemisch middel aan te pas." Vanuit Yerseke rijden de met vele tonnen schelpen beladen bulkauto's van Isoschelp het hele land door, op naar de klant. Isoschelp is gecertificeerd schelpenhandelaar en als zodanig wettelijk ge-

rechtigd te leveren volgens het Bouwstoffenbesluit.

NUMMER 1 IN PUUR NATUURLIJK ISOLEREN

In de Handleiding Duurzame Woningbouw staat Isoschelp op nummer 1 als het gaat om bodembedekking in kruipruimten en isolatie van de begane grondvloer. Onderzoek door TNO Bouw en de Universiteit van Amsterdam toont aan dat Isoschelp goed isoleert tegen kou en vocht. Dat levert Isoschelp een gestage stroom milieu- en klimaatbewuste opdrachtgevers op. Ook voor de prijs hoeven die het niet te laten, aldus Dingemanse. "De kosten per vierkante meter zijn vrijwel gelijk aan die van andere, niet-natuurlijke materialen. Daar komt bij dat het een eenmalige investering is: de levensduur van schelpen is oneindig. Een laag Isoschelp gaat nooit stinken, branden, rotten, scheuren, lekken of schimmelen. Dit in tegenstelling tot kunstmatige isolatieproducten, waarvan na

verloop van tijd de isolerende werking verloren gaat. Schelpen hebben een zuiverende werking en ze houden elk type vloer, of die nu van hout of beton is, droog en in goede staat."

SUBSIDIE EN LEVENSLANGE GARANTIE
Huseigenaren die Isoschelp toepassen, hebben in veel gemeenten recht op subsidie en betalen (afhankelijk van het bouwjaar) geen 19, maar 6 procent BTW. Isoschelp geeft levenslange garantie op zijn product terwijl bij andere isolatiematerialen de garantie al na tien jaar vervalt. De experts van Isoschelp verzorgen zowel advisering en inspectie als de uitvoering van de isolatiewerkzaamheden, die vlot en vakkundig wordt uitgevoerd. Opdrachtgevers kunnen, indien nodig, rekenen op extra inspectie van het eindresultaat.

Meer weten over dit intrigerende product? Surf dan naar de website. Een belletje naar Heleen Dingemanse kan natuurlijk ook.

ISOSCHELP

FUCHSIALAAN 12, 4401 HV YERSEKE

T 0113 571249, E INFO@ISOSCHELP.NL, I WWW.ISOSCHELP.NL